

vekst og vern -
demokrati og likestilling

TRYGGHET FOR FOLKET

Det norske Arbeiderpartis
arbeidsprogram for
perioden 1974 - 77

Vekst og vern, demokrati og likestilling

Det norske Arbeiderpartis mål er et sosialistisk samfunn - et samfunn med likestilling mellom grupper og enkeltmennesker, med trygghet og frihet for alle. Samfunnsstyret må bygge på demokrati og solidaritet. Menneskene må få reell innflytelse på alle forhold av betydning for dem. Folket må få kontroll med ressursene og resultatet av sitt eget arbeid.

Steg for steg må den demokratiske sosialismen virkeliggjøres. Vi må øke innsikten i den virkelighet som omgir oss, og særlig i det samfunnssystem som i dag skaper ulikhet og urett. Vi må utvikle effektive midler for å lede utviklingen i den retning vi ønsker.

Ressursene er knappe. Naturen og livsbetingelsene i verden kan lett ødelegges. Vi må få plan i bruken av ressursene. Avfall og annet som i dag ikke nyttes, må i størst mulig grad tilbakeføres til produksjonsomløpet. Forurensninger kan, hvis de får fortsette lenge nok, sette selve livet på kloden i fare. Denne utviklingen må stanses gjennom samfunnsstyring, nasjonalt og internasjonalt.

Den økonomiske veksten må gis et nytt innhold, slik at den bidrar til en fornuftig bruk av ressursene og ikke ødelegger den grunnleggende balanse i naturen. Men fortsatt produksjonsvekst trenges for å løse alle de oppgaver vi står overfor, både i Norge og i verden for øvrig. Teknologi og forskning må brukes bevisst for å gi menneskene kontroll og styring over forandringene i samfunnet. Både i Norge og internasjonalt må en strengt vurdere hva som bør produseres, slik at man unngår å sløse med ressursene og ødelegge naturgrunnlaget. **V e k s t o g v e r n** vil være rettesnor for Arbeiderpartiets økonomiske politikk.

På dette grunnlaget vil Arbeiderpartiet sammen med meningsfeller i andre land arbeide for et nytt samfunnssystem som kan gi oss styring over utviklingen og mulighet for å gjennomføre målene i den demokratiske sosialismen. I et fullt utbygd demokrati skal alle mennesker ha mulighet til innflytelse på de avgjørelser som gjelder dem selv. I en verden preget av ulikhet og undertrykkelse vil veien til et virkelig demokrati bli preget av ustanselig strid med makthavere av ulike slag.

Vårt samfunn preges ennå av det kapitalistiske systemet, og det finnes mange

former for motsetninger og ulikhet.

For arbeiderbevegelsen er likhetskravet en ledetråd for alt vårt virke, både internasjonalt og i den nasjonale og lokale politikk. Skritt for skritt må vi skape et samfunn preget av virkelig d e m o k r a t i og l i k e s t i l l i n g.

Vi er underveis til et nytt samfunn. Hvor raskt vi kan virkeliggjøre den demokratiske sosialismen, avhenger av vår evne til å sikre oss makt og styring over utviklingen. Arbeiderpartiets program for de kommende fire år er ledd i den langsiktige kampen for et nytt samfunn.

Oppgaver i forgrunnen

Arbeiderpartiet vil i kommende fireårsperiode stille disse oppgavene i forgrunnen:

- Tiltak som bidrar til å øke den samfunnsmessige styringen av den internasjonale utviklingen, minske kløften mellom rike og fattige i verden og øke mulighetene for avspenning og varig fred.
- Trygging av arbeid for alle. Utvidelse av de ansattes rettigheter ved endringer i produksjonslivet.
- Sterk innsats for bedre og tryggere miljø på arbeidsplassene. Kamp mot støy, forurensning og produksjonsmetoder som hindrer et godt arbeidsmiljø. Lov om arbeidsmiljøet.
- Førte timers og fem dagers normalarbeidsuke. Likeverdige arbeidsvilkår for alle lønnstakere. Bedre muligheter for deltidsarbeid og fleksibel arbeidstid. Spesielle tiltak for skiftarbeidere og andre med ubekvem arbeidstid.
- Bedre balanse mellom tallet på arbeidsplasser og bosteder i alle deler av landet. Gjennomføring av fylkes- og landsplanlegging. Omplussing av statlig virksomhet fra Oslo-området til sentrer i distriktene. Etableringskontroll for industri, handel og service i pressområdene.
- Gjennomføring av ny Nord-Norge-plan og aksjonsplan for Vestlandet. Sterk statlig innsats for industrireiseing i distriktene og styrking av det lokale næringsgrunnlag. En samordnet samferdselsutbygging.
- Sterk innsats for å bedre boligsituasjonen. Forbedring av bomiljøene og trafikkmiljøet i byer og tettsteder.
- Vern om natur og miljø må prege politikken på alle områder. Gjennomføring av ny planleggingslov, samordnet lov mot forurensninger, Statens Produktkontroll og et nytt selskap for å omdanne avfall til nyttige stoffer.

- 50 000 plasser ved daginstitusjoner for barn innen 1977. Særlig innsats for å virkeliggjøre likestilling mellom kvinner og menn.
- Omlegging av sosialpolitikken med større vekt på forebyggende og desentraliserte tiltak. Samordning av sosial- og helsetjenesten. Særlig vekt på å bedre de funksjonshemmedes muligheter. Forsterket kamp mot alkohol- og narkotikamisbruk.
- Effektive tiltak for å dempe prisstigningen. Tiltak for å utjamne forskjellene i inntekt og formue. Mer rettferdig og rasjonell skatteordning.
- Omforming av skolen for å gi alle muligheter til trivsel og til å utvikle evner og personlighet. Oppvurdering av yrkesutdanningen og kroppsarbeidet. Sterk utbygging av voksenopplæringen. Økt lokal kulturaktivitet. Forsterket innsats for idretts- og friluftsliv.
- Utvidet demokrati. Skritt for å gjøre forretningsbanker og forsikringsselskaper til samfunnsinstitusjoner. Videreutvikling av bedriftsdemokratiet.
- Omfattende desentralisering av offentlige oppgaver og avgjørelser. Styrking av fylkeskommunen og direkte valg til fylkestinget i 1975.
- Mer effektiv samfunnsstyring med sterkere virkemidler og systematisk bruk av forskning, forsøk og informasjon.

Å virkeliggjøre Arbeiderpartiets program forutsetter planfast og målbevisst samfunnsstyring, med en handlekraftig regjering.

En verden i samarbeid

Norge må utnytte alle muligheter for å bidra til løsning av de internasjonale hovedproblemene: Vern om miljø og ressurser, bedre styring av den internasjonale økonomi, sikring av menneskerettighetene, hjelp til utviklingslandene, og trygging av freden.

En bedre organisert verden er en forutsetning for å nå resultater i arbeidet for løsningen av de internasjonale problemene. Arbeiderpartiet ser det som en viktig oppgave å bygge ut det forpliktende samarbeid over landegrensene, både på det nordiske, europeiske, atlantiske og globale plan. Blant de viktigste samarbeidsformer er deltakelsen i FN og dens særorganisasjoner.

Arbeiderpartiet vil samarbeide med meningsfeller i andre land for å bidra til bedre internasjonal styring og en utvikling mest mulig i samsvar med den demokratiske sosialismens prinsipper.

Vern om miljøet og ressursene.

Livet på kloden er truet dersom utviklingen får fortsette som hittil. Naturmiljø blir ødelagt, havene forgiftes og atmosfæren blir forurenset. Det sløses med ressurser som det er knapphet på. Befolkningsøkningen truer med å sprengte alle rammer for framtidig tilgang av mat og ressurser. Arbeiderpartiet ser det som en hovedoppgave for norsk utenrikspolitikk å bidra til løsning av de internasjonale miljø- og ressursproblemene.

Arbeiderpartiet går inn for

- å bidra til en effektiv oppfølging av FN's miljøkonferanse. Det mellomfolkelige miljøsamarbeid må styrkes. Verdensomfattende og regionale ordninger til vern mot forurensninger og miljø-ødeleggelser må utvikles.
- å bidra til økt kontroll med befolkningsøkningen. Det må utvikles internasjonale samarbeids- og bistandsprogrammer for familieplanlegging.
- å bidra til en fornuftig bruk av verdens ressurser. Det må utvikles konkrete samarbeidsordninger for bl. a. å påse at utvinningen av mineraler på og i havbunnen utenom nasjonalstatens myndighetsområde skjer på en slik måte at den kommer hele menneskeheten til gode.

Bedre styring av internasjonal økonomi.

Ødslingen med ressursene, miljø-ødeleggelsen og utbyttingen av fattige land henger sammen med at verdensøkonomien domineres av private interesser og snevre nasjonale hensyn. Norge må bidra til å bringe verdensøkonomien under bedre kontroll av mellomfolkelige organer. Som et lite land er Norge også interessert i en utstrakt internasjonal arbeidsdeling. Norge bør delta aktivt i internasjonalt samarbeid for å dempe konjunktursvingningene og for å gjøre det internasjonale pengesystem stabilt og effektivt. De store internasjonale konsernene må underlegges samfunnsmessig kontroll.

Arbeiderpartiet går inn for

- å fremme internasjonal planøkonomi, FN's organer og andre internasjonale organisasjoner må kartlegge det økonomiske system for å fremme dette formål.
- tiltak for å stabilisere prisutviklingen for råvarer.
- å arbeide for å bringe de internasjonale storkonsernene under kontroll, og nå fram til en felles politikk overfor dem, basert på avtaler mellom interesserte land. Støtte til fagbevegelsens arbeid for å få i stand felles opptreden overfor de internasjonale konsernene, bl. a. når det gjelder representasjon for de ansatte.
- å arbeide for en ny internasjonal pengeordning. Det må skapes et mer stabilt grunnlag for det økonomiske samkvem landene imellom, uavhengig av enkelte nasjonale valutaer og gull. Utviklingslandenes særlig behov for økt valutalikviditet og internasjonale lån må bli ivaretatt.

- å bidra til, innenfor rammen av internasjonale handelsforhandlinger, å redusere toll og andre handelshindringer mellom industrilandene. Utviklingslandene må få en særlig gunstig behandling for sin eksport.

Kamp for menneskerettighetene.

Trygging av de grunnleggende menneskerettighetene er en nødvendig basis i kampen for likhet, sosial rettferd og fred. Vi må reagere aktivt mot overgrep uavhengig av hvor de skjer og hvem som begår dem. Inntil vi har oppnådd varig fred, må vi arbeide for å styrke respekten for internasjonale rettsregler under konflikter og krig.

Arbeiderpartiet går inn for

- at Norge må bruke den til enhver tid mest praktiske framgangsmåte for å hindre brudd på grunnleggende menneskerettigheter og ta opp slike saker i alle organisasjoner hvor Norge og de land det gjelder er medlemmer.
- at Norge støtter utbyggingen av mellomfolkelige organer som kan iverksette rettsregler for det internasjonale samfunn.
- at Norge går inn for å styrke rettsregler som skal verne sivilbefolkningen i krig. Det må innføres et regelverk som forplikter de krigførende til å unngå angrep og andre overgrep på sivilbefolkningen. Forbud mot våpen som hovedsakelig er rettet mot sivile. Geriljasoldater skal under krigføring ha samme rettsbeskyttelse som andre soldater.
- at Norge innenfor NATO tar avstand fra og bekjemper forhold i andre medlemsland som strider mot NATO's grunnleggende prinsipper om forsvar for folkestyret, individets frihet og rettens herredømme. Også hva angår forhold utenfor Atlanterhavspaktens område der NATO-land er innblandet. har Norge en særlig forpliktelse til å hevde sine synspunkter.

Samarbeider med utviklingslandene.

Det er et hovedmål å jevne ut skillet mellom rike og fattige i verden. Dette krever grunnleggende endringer i hele verdenssamfunnet, både i utviklingslandene og i de utviklede land. En større del av produksjonsveksten i Norge og andre industriland må nyttes i denne utjamningen. Dette må skje på et grunnlag som utviklingslandene selv er med å fastlegge. Folk som lever under koloniale og halvkoloniale forhold må gis full og reell frihet.

Arbeiderpartiet går inn for

- Norge bør arbeide for å utvide og forbedre systemet med tollpreferanser på import av industrivarer. Det bør iverksettes spesielle tiltak for å bedre utviklingslandenes muligheter på det norske marked. Ved de overgangsproblemer som skapes gjennom den økte importen, må norsk næringsliv støttes.

- Norge må støtte de fattige lands ønske om en tilfredsstillende representasjon og innflytelse i internasjonale organisasjoner, spesielt for handel og valutapolitikk.
- Norges offentlige støtte til utviklingshjelp økes slik at den utgjør 1 prosent av bruttonasjonalproduktet senest i 1978, og slik at en vesentlig del av den blir ytet gjennom FN's organer.
- Den tosidige norske bistand bør normalt være gaver som kanaliseres gjennom mottakerlandenes regjeringer, og hjelpen bør være ubundet.
- Tiltakene til fordel for de minst utviklede land må prioriteres og utviklingsbistand må kunne stilles til rådighet for folk som kjemper for sin nasjonale og sosiale frigjøring.
- Norge bør ved valg av samarbeidspartnere legge vekt på at landets myndigheter fører en utviklingsorientert politikk med sikte på sosial rettferdighet, og søke å påvirke også internasjonale organers utviklingsbistand i denne retningen.
- Ved valg av utviklingsprosjekter bør det legges vekt på fordelings- og velferdssynspunkter, i tillegg til den produksjonsfremmende virkning som bistanden har. Produksjonsresultatet av private norske investeringer må komme de brede lag av folket i vedkommende utviklingsland til gode.
- Den tekniske bistand til utviklingslandene bør utvides på områder der Norge har særlige forutsetninger, f. eks. ved utbygging av utviklingslandenes handelsflåter og havner, fiskerier og jord- og skogbruk.
- Norge må arbeide for å styrke FN's konferanse for handel og utvikling (UNCTAD).

Norges sikkerhet og freden i verden.

Det eksisterer idag ingen internasjonal rettsorden som kan garantere de enkelte nasjoner fred og sikkerhet. De enkelte land må selv avgjøre hvordan de vil løse sine nasjonale sikkerhetsproblemer. Siden 1949 har Norge søkt å løse denne oppgaven gjennom medlemskap i NATO. Det vestlige forsvarssamarbeid har aldri vært ment som en varig løsning av sikkerhetsproblemer, og det er derfor nødvendig med en løpende vurdering av norsk sikkerhetspolitikk for å nå fram til de mest tjenlige løsninger. I den fase vi nå er inne i, står arbeidet for å få etablert en all-europeisk sikkerhetsordning i forgrunnen. Norge bør se dette som et viktig ledd i arbeidet for å nå fram til et verdensomspennende sikkerhetssystem.

Arbeiderpartiet går inn for

- at Norge skal delta aktivt i det arbeid som er i gang for å få etablert en europeisk sikkerhetsordning. I dette arbeidet kan en konferanse om sikkerhet og samarbeid i Europa og drøftelser om styrkereduksjoner gi verdifulle bidrag.

- at Norge fortsatt skal basere sin sikkerhetspolitikk på medlemskap i NATO, og at Norge innen NATO aktivt skal arbeide for avspenning, rustningskontroll og nedrustning.
- at samarbeidet i NATO og oppbyggingen av en europeisk sikkerhetsordning skal ha som siktepunkt en internasjonal rettsorden som kan garantere fred og sikkerhet i verden.
- at Norge skal bidra til å styrke FN's muligheter for å bli det instrument for verdensfreden som paktens tar sikte på, og til å utføre fredsbevarende aksjoner, bl. a. ved å stille styrker til rådighet for FN.

Ved utformingen av norsk forsvarspolitikkk går Arbeiderpartiet inn for

- at Norge opprettholder sin nåværende base- og atompolitikk og geografiske begrensninger for allierte samøvinger. Norge må arbeide for gjensidig begrensning av militære øvinger i nære grenseområder.
- at det nedsettes en bredt sammensatt forsvarskomite for å vurdere den framtidige utforming av forsvaret.
- at den politiske kontroll med forsvaret fortsatt styrkes, og at planleggings- og utredningsarbeidet i forsvaret bygges ut.
- at den nasjonale forsvarsvirksomhet i fred mest mulig også bør tjene det sivile samfunn.

Politikk for Europa.

Siden slutten av 1940-åra har Norge tatt del i utbyggingen av det vesteuropeiske samarbeidet. Norge må fortsatt aktivt gå inn for utbyggingen av samarbeidet med landene i Vest-Europa og bruke alle muligheter for å påvirke den europeiske utviklingen i samsvar med våre interesser og synspunkter. Når det gjelder forholdet til De Europeiske Fellesskap, vil Arbeiderpartiet legge til grunn resultatet av folkeavstemningen. Ut fra dette må forholdet til EF baseres på en handelsavtale. Grunnlovens bestemmelser om 3/4 flertall i Stortinget for å avgi suverenitet opprettholdes.

Arbeiderpartiet går inn for å bygge ut et nært samarbeid mellom den faglige og politiske arbeiderbevegelse i de europeiske land, som kan gi grunnlag for en demokratisk sosialistisk politikk for Europa. Alle muligheter må nyttes for å øke kontakten og samarbeidet mellom øst og vest i Europa.

Arbeiderpartiet går inn for

- at Norge må utnytte de muligheter som avtalen om EF og samarbeidet i EFTA gir. Vi må på dette grunnlag nøye følge utviklingen i vårt lands forhold til EF, slik at vi til enhver tid er i stand til å ivareta Norges interesser på beste måte.

- å bygge ut et organisatorisk samarbeid med meningsfeller i Vest-Europa, særlig med sikte på utformingen av et sosialistisk Europa-program. Det må legges særlig vekt på gjennomføringen av demokrati og likestilling på alle samfunnslivets områder, sterkere samfunnsmessig styring, kontroll med multinasjonale selskaper, løsning av viktige miljøproblemer og en positiv holdning overfor utviklingslandene.
- å støtte utviklingen av fagbevegelsens samarbeid så vel innenfor Vest-Europa som mellom Vest- og Øst-Europa.
- at Norge må aktivt bidra til at konferansen for europeisk sikkerhet og samarbeid og drøftelsene av gjensidige styrkereduksjoner blir gjennomført og fulgt opp på en måte som fører til de mest mulig konkrete resultater, både i form av avspenningstiltak, økonomiske samarbeidsformer og kontakt og samarbeid på andre områder. Konferansen bør følges opp av eksisterende organer slik som FN's økonomiske kommisjon for Europa, eller av et nytt fast organ.
- at Norges handel og økonomisk-tekniske samarbeid med de øst-europeiske land bør bygges vesentlig ut.

Videre utvikling av nordisk samarbeid.

De nordiske lands ulike sikkerhetspolitiske orientering har ikke vært til hinder for utbyggingen av et omfattende nordisk samarbeid på de fleste områder. De nordiske lands ulike tilknytning til EF er heller ikke til hinder for å utvide samarbeidet på de fleste felter.

Arbeiderpartiet vil styrke det nordiske samarbeid på alle de områder der det er praktisk mulig og hensiktsmessig. Den fellesnordiske administrasjon og de nordiske institusjoner må utbygges.

Arbeiderpartiet går inn for

- konkrete økonomiske samarbeidsprosjekter på alle de områder som ligger til rette for det, f. eks. på bestemte felter av industri- og energipolitikken.
- utbygging av det nordiske samarbeidet når det gjelder kulturtiltak, forskning, utdanning og bruk av teknologi.
- samarbeid om utvikling av et godt arbeidsmiljø og andre konkrete miljøproblemer, innen rammen av en nordisk miljøkonvensjon.
- utbygging av det regionalpolitiske samarbeidet, styrking av Nordkalott-samarbeidet med støtte av Ministerrådets sekretariat.
- samordning av de ulike formene for nordisk samarbeid og utbygging av effektive nordiske sekretariater.

Bredt internasjonalt engasjement.

Alle må kunne bli kjent med og ytre seg om våre forbindelser med andre land og Norges innsats i internasjonale organer. Arbeidet med internasjonale spørsmål må ikke forbeholdes eksperter og smågrupper. Opplysningsarbeidet om internasjonale spørsmål må bygges ut med sikte på at alle grupper av folket kan gjøre sitt syn gjeldende.

Arbeiderpartiet går inn for

- at informasjons- og opplysningstjeneste om internasjonale spørsmål bygges ut, spesielt innenfor rammen av skolen og overfor organisasjonene med særlig vekt på opplysningsarbeid om utviklingslandene.
- støtte til folkeorganisasjonenes internasjonale arbeid.

Demokrati i hverdagen

Arbeiderpartiet går inn for at en skal redusere den makt som privilegerte grupper har, og øke den reelle innflytelsen til folkets brede lag, med det ansvar som det fører med seg. I programmet "Demokrati i hverdagen" har arbeiderbevegelsen trukket opp et handlingsprogram for 1970-åra, et program som er forpliktende både for arbeiderbevegelsens egen virksomhet og i vår politikk overfor samfunnet. I fireårsperioden går Arbeiderpartiet inn for å gjøre viktige framskritt for å virkeliggjøre programmet.

Endring av maktstrukturen.

De som har makt og innflytelse, vil vanligvis forsvare de posisjoner de har. Endring av maktstrukturen vil derfor innebære kamp. Arbeiderbevegelsen vil være et redskap i kampen for økt demokrati. Demokratiseringsprosessen må underbygges av en opplæring i hva ansvaret går ut på, slik at folk kan bli i stand til å bruke sine nye rettigheter på en effektiv og ansvarsbevisst måte.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Oppfølging av utredningen om de faktiske maktforhold i det norske samfunnet, med tiltak for å utvide demokratiet.
- De første skritt tas for å gjøre banker og livsforsikringselskaper til samfunnsinstitusjoner.
- Den statseide og statsdominerte del av industrien utvides.
- Fylker og kommuner settes i stand til å påvirke næringsutviklingen, bl.a. ved at bedriftene får meldeplikt om planer om innskrenkninger, nedleggelse, større

investeringer og andre forandringer av betydning for naturmiljøet og lokalsamfunnet.

- Økt offentlig støtte til dagspressen, tilstrekkelig til å sikre en differensiert presse i alle deler av landet.
- Bruk av kringkastingen, ikke minst ved utbygging av distriktskontorene, til omfattende informasjon og debatt om samfunnsspørsmål.

Utbygging av politisk demokrati.

Arbeiderpartiet går inn for omfattende reformer med sikte på å styrke folkestyret i fylkene og å utvide det reelle demokratiet på det statlige og kommunale plan. Den faktiske makt som ekspertene i dag har både i stats- og lokalforvaltning, må minskes til fordel for de folkevalgte. Nærest mulig kontakt mellom velgere og valgte.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Omfattende desentralisering av oppgaver og avgjørelser, slik at de spørsmål som naturlig hører til fylkeskommunen, legges dit, mens rent lokale saker tillegges kommunen.
- Kommuner og fylkeskommuner sikres et økonomisk grunnlag som står i forhold til deres oppgaver. Klarlegging av ansvarsdelingen og samarbeidet mellom sentrale og lokale organer.
- Direkte valg til fylkestinget fra 1975 med fylket som en valgkrets. Vesentlig utvidelse av fylkestingets virksomhet.
- Administrasjonen under fylkestinget samordnes, og det samme må skje med den administrasjon på fylkesplanet som fortsatt vil sortere under staten.
- Valgte tillitsmenn i fylkeskommuner og kommuner gis økonomiske muligheter til å skjøtte sine verv på deltid eller heltid.
- Det utredes å sammensette fylkesutvalgene etter parlamentariske prinsipper, slik at det parti eller de partier som er i flertall i fylkestinget, får alle medlemmer av utvalget. Lovgivningen endres slik at Oslo og eventuelt andre av de største bykommunene kan velge sine kommunalråder etter de samme prinsipper. Ved et slikt system må opposisjonen sikres gode arbeidsmuligheter.
- Lov som sikrer alle rett til å ta fri fra arbeid og til fullt økonomisk vederlag for tap av inntekt eller dekning av utgifter ved å skjøtte offentlige verv. Godtgjørelse for møter i kommunestyret for å få med grupper som i dag stenges ute på grunn av den økonomiske belastning.
- Bedre arbeidsmuligheter for de politiske partiene. Offentlig økonomisk støtte også til

fylkes- og kommunepartier.

- Praktiske tiltak for å lette enkeltmenneskets adgang til kontakt med offentlige myndigheter, til å fremme sine saker og gi uttrykk for sine synspunkter på et tidlig ledd i saksbehandlingen.

Demokrati i lokalmiljøet.

Den enkelte blir spesielt berørt av forhold i nærmiljøet, i familien, bo-området, lokalmiljøet og institusjoner. Arbeiderpartiet vil derfor bygge ut demokratiet i nærmiljøet.

Arbeiderpartiet går inn for

- Hver husstand skal kunne eie sin bolig enten selv eller gjennom samvirke.
- De som skal bo i et område, må så langt det er mulig trekkes direkte med i planleggingen. Reguleringsplaner og andre lokale planer må utformes i nær kontakt med den lokale befolkning.
- Fylkeskommunen tillegges den myndighet Miljøverndepartementet nå har til å stadfeste reguleringsplaner.
- Der det er behov for det, opprettes det lokalutvalg i kommunene sammensatt på politisk grunnlag, med oppgave å ta opp saker som gjelder det lokale miljøet i forholdet til kommunen. Kommuneloven endres slik at det åpnes adgang til å velge politisk sammensatte lokalutvalg ved direkte valg, samtidig med kommunevalg.
- I sykehus, alders- og sykehjem og andre sosiale institusjoner må de ansatte, og så langt det er mulig klientene, være representert i institusjonenes styrende organer og få reell innflytelse på beslutningene. For klientene gjelder dette særlig trivsels- og utfoldelsesmulighetene.
- Innenfor forsvaret må de vernepliktige og deres tillitsmenn få bedre organisasjonsmuligheter og større innflytelse på det daglige liv. Vernepliktige og sivilarbeidere må i fritiden ha full anledning til å drive politisk virksomhet og andre former for organisasjonsarbeid.

Skole for demokrati.

Arbeiderpartiet ønsker at skolen skal tjene en demokratisk samfunnsutvikling. Elevene må trenes til selvstendighet og kritisk drøfting av lærestoffet og samfunnsproblemene. Skolen må bli preget av den likestilling mellom ulike grupper elever som er en forutsetning for virkelig demokrati. Dette vil kreve omfattende reformer i skoleverket, både i innhold og i organisasjon.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Systematisk gjennomgang av lærestoffet og arbeidsformene i skolen med sikte på at

det skal tjene utviklingen av et reelt demokrati.

- Gjennomføring av skoledemokrati, tilpasset de ulike alderstrinn, slik at alle som er knyttet til skolesamfunnet får mulighet til å delta i skolens beslutninger. Dette bør i ulike former gjelde alle skoler, universiteter og høyskoler. Omfattende praktisering av demokratiet i skolen for å utvikle demokratiske holdninger.
- Voksenopplæringen gis en sentral rolle i opplæring for demokrati, både i arbeidslivet og i andre deler av samfunnet.
- Avgjørelsesmyndighet vedrørende skoleverket bør i stor utstrekning desentraliseres til fylker, kommuner og enkeltskoler, men slik at den enkeltes demokratiske rettigheter sikres.

Demokrati i arbeidslivet.

I dag bestemmer private grupper i store trekk hvor bedriftene skal ligge, i hvilken grad de skal bygges ut eller legges ned, og hvordan arbeidsplassene skal organiseres. Arbeiderpartiet ser det som en hovedoppgave å arbeide for et reelt demokrati i arbeidslivet. I den enkelte bedrift må det bygges opp organer som etter hvert gir de ansatte avgjørende innflytelse på hovedlinjene for bedriftens utvikling.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Ordningen med demokratiske bedriftsforsamlinger og direkte styrerepresentasjon utbygges til å gjelde bransjer og foretak som hittil ikke er omfattet av ordningen. Tilsvarende bedriftsdemokratiske reformer gjennomføres også for personlige og kooperative bedrifter.
- Ordningen med demokratiske bedriftsforsamlinger og styrerepresentasjon utbygges til å gjelde bedrifter som eies av det offentlige. Økt medbestemmelsesrett for de ansatte og nye samarbeidsformer i andre deler av offentlig virksomhet.
- Utredning av kommunenes og fylkeskommunenes rett til å være representert i bedriftsforsamlinger, i tillegg til de ansattes representasjon. De første skritt tas for å sette denne reformen ut i livet.
- Videreutvikling av de samarbeidsformer som allerede er utviklet. Tillitsmennenes innflytelse styrkes. De organer som er opprettet i samarbeidsavtalen mellom LO og N.A.F. får besluttende myndighet på bestemte områder.
- Omfattende skolering for bedriftsdemokratiet.

Gode lokalsamfunn

Det er en klar sammenheng mellom utflyttings- og pressproblemer. Hovedårsaken ligger i en næringsutvikling som ikke har vært underlagt tilstrekkelig samfunnsmessig styring. Redusert privat og samfunnsmessig service preger mange kommuner bygd på jord- og skogbruk eller fiske. Pendling med lange arbeidsreiser eller fravær fra hjemmet er blitt nødvendig for mange. Pressproblemer, som boligkøer, høye boustgifter, trafikkvansker, støy og forurensning vanskeliggjør tilværelsen i en del større byområder. Utrygghet og utflytting preger mange mindre industrisamfunn.

Arbeiderpartiet vil ut fra et helhetssyn ta i bruk så sterke virkemidler at det kan skapes en vesentlig bedre balanse mellom arbeidsplasser og boliger i alle typer av lokalsamfunn. Målet er gode lokalsamfunn med varierte og trygge arbeidsplasser, gode boforhold, privat og samfunnsmessig service, fritidsaktivitet og naturkontakt. Gjennom indre demokrati og fellesskap må lokalsamfunnet gi den enkelte trygghet, trivsel og mulighet for allsidig utfoldelse.

Effektiv distriktpolitikk.

Det nåværende bosettingsmønster må være utgangspunktet for planlegging og utbygging. I store områder mangler imidlertid trygge og varierte arbeidsplasser, og den private og samfunnsmessige service er ikke tilfredsstillende. For å skape likeverdige vilkår i alle deler av landet, og for i hovedtrekk å opprettholde bosettingsmønsteret, vil Arbeiderpartiet ta i bruk sterkere distriktpolitiske virkemidler enn hittil, slik at målsettingen faktisk blir oppnådd. Målene må formes ut fra lokalsamfunnenes egne forutsetninger, og virkemidlene må særlig ta sikte på å utvikle det enkelte lokalsamfunn. Det må legges særlig vekt på å utvikle et mer variert tettstedsmønster. Arbeiderpartiet vil styrke og bygge ut både landsdelssenter, regionsenter og lokalsenter i de næringssvake distrikter. I de ulike sentrer må veksten i produksjonslivet, inklusive servicenæringene, skje i samvirke med distriktene omkring, slik at utkant og senter bindes sammen. Kommunikasjonene bygges ut for å gi omlandet størst mulig nytte av servicen og arbeidsplassene i og i nærheten av sentrene. I områder langt fra nærmeste senter må det tas i bruk særskilte virkemidler for å sikre grunnleggende service og arbeidsmuligheter. Økningen i tallet på arbeidsplasser i Oslo-området må reduseres sterkt. Mye av den vekst som etter de nåværende tendenser vil skje i det sentrale østlandsområdet, må føres over til andre distrikter.

Arbeiderpartiet går inn for:

- En landsplanlegging som gir storting og regjering, i samarbeid med lokale, folkevalgte organer, mulighet for å fastlegge og styre hovedtrekkene i samfunnsutviklingen.
- Det utarbeides og gjennomføres en ny utbyggingsplan for Nord-Norge, og en aksjonsplan for utviklingen på Vestlandet.
- En lov om fylkesplanlegging som gir fylkestinget mulighet til å fastlegge hovedlinjene i utbyggingen og arealbruken i fylket.

- Det må pålegges staten et særlig ansvar til å gjennomgå sin egen virksomhet i Oslo med sikte på å stoppe veksten i antall arbeidsplasser. Det utarbeides og gjennomføres en plan for utflytting fra Oslo-området av statsvirksomhet som like godt kan drives i distriktene, og for plassering av nye statsinstitusjoner i distriktene. Sammen med en omfattende desentralisering av oppgaver til fylket bør dette etter hvert føre til en reduksjon av antall statlige arbeidsplasser i Oslo-området. Antall studie- og arbeidsplasser ved universitetet i Oslo må ikke økes.
- En ordning med etableringskontroll, som gir myndighetene rett til å nekte oppstarting av nye bedrifter og vesentlige utvidelser av eksisterende bedrifter i pressområdene. Ordningen må gjelde både service-, handels- og industribedrifter over en viss størrelse. Det gis lovhjemmel til å påby at visse typer privat virksomhet skal lokaliseres utenfor Oslo-regionen.
- Det gjennomføres en ordning med geografisk differensiering av arbeidsgiveravgiftene til Folketrygden, slik at satsene blir lavere i utkantdistriktene og noe høyere i pressområdene.
- økte midler til grunnlagsinvesteringer og til bedriftsetableringer i distriktene. Midlene må nyttes effektivt til å påvirke lokalisering av bedrifter og ikke være en unødig subsidiering av privat virksomhet.

Vern om naturmiljøet.

Støy, forurensning og andre miljø-ødeleggelser rammer i første rekke de svakeste i samfunnet det er de som blir igjen i de minst trivelige deler av byene, det er de som har minst muligheter til å gjøre bruk av fritidstilbudene. Arbeiderpartiet vil drive en sosialistisk miljøvernpolitikk med vekt på likestilling for alle grupper i samfunnet og vilje til sterk samfunnsmessig styring.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Utbygging og samordning av de juridiske virkemidler til bekjempelse av miljøproblemene i en planleggingslov og i en lov mot forurensninger. Konesjonsbehandlingen for utslipp i luft, vann og jord må foregå under ett, slik at saksbehandlingen blir forenklet for søkerne og myndighetene. Når retningslinjene er tilstrekkelig klarlagt, bør beslutningene i stor grad delegeres til fylkene. Det offentlige planleggingsapparat i fylkene og sentralt må styrkes med sikte på forebyggende miljøvernarbeid.
- En må gjennom forskning og utvikling få produkter og produksjonsprosesser som fører til mindre forurensning og støy og mindre bruk av ressurser enn i dag. Hovedprinsippet må være at den som forurenser må betale kostnadene ved forebygging, rensing og tiltak mot mulige skadevirkninger. I en overgangsperiode bør det gis rimelige lån og i spesielle tilfeller direkte tilskott til eksisterende bedrifter for finansiering av miljøverntiltak. Det utarbeides en klar tempoplan for begrensning og stans i utslipp som skader naturen. Der det er hensiktsmessig, må avgifter på

produksjonslivet tas i bruk for å begrense forurensningen og finansiere nødvendige tiltak.

- Det opprettes en statlig produktkontroll for blant annet å redusere eller stanse distribusjon av varer og emballasjer som miljøet må beskyttes mot.
- Det fastsettes grenser for støy i boligområder og normer for støy fra trafikk, anleggsmaskiner og byggeplasser.
- Det må utformes effektive tiltak som kan hindre forurensninger fra jord- og skogbruk. Biologisk plantevern må utvikles, og avfall fra landbruksproduksjonen må gjenvinnes.
- Avfall må i størst mulig grad føres tilbake og nyttiggjøres i produksjonen, ved bruk av avgifter og påbud overfor bedrifter og forbrukere. Etablering av et eget selskap for å håndtere vanskelig avfall.
- Verneplanen for vassdrag må gjennomføres konsekvent, og nye undersøkelser foretas for å klarlegge miljømessige og økonomiske sider ved de ulike former for energiproduksjon.
- Innsatsen for å verne om dyre- og planteliv må økes. Vandringsveger og livsmiljø for spesielle arter sikres. Flere natur- og nasjonalparker, naturreservater og landskapsvernområder opprettes. Allmennhetens muligheter for jakt og innlandsfiske sikres.
- Byggeforbud må overholdes ved strendene og i høgfjellet inntil det foreligger plan for utbygging av områdene. Allmennhetens interesser må sikres.
- Det må gjøres en særlig innsats for å sikre natur- og friluftinteressene omkring de større byene. Lovgrunnlag skaffes for en flerbruksplanlegging, med vekt på rekreasjonsbehovene.
- Det fastsettes grenser for forurensningsgraden av luft i tettsteder og normer for gassutslipp fra motorkjøretøyer.

Det nye bygdesamfunnet.

Trivsel og bosetting i våre bygdesamfunn er avhengig av nye arbeidsplasser og utbygging av privat og samfunnsmessig service. Det nye bygdesamfunnet må bygge på jordbruk, skogbruk eller fiske som hovednæring, men må i tillegg kunne tilby arbeidsplasser i industri og servicevirksomhet, ikke minst for å kunne gi tilfredsstillende arbeid til kvinner og ungdom. Det nye bygdesamfunnet må ha miljø- og fritidstilbud som virker tiltrekkende, samtidig som en tar vare på det beste i det gamle bygdemiljøet.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Generalplanen må i bygdekommunene gjøres til en aksjonsplan for næringsutvikling og lokalmiljø. Den må analysere og få utnyttet de lokale ressurser, peke ut egnede industritomter og ta sikte på utvikling av et naturlig kommunesenter.
- De ulike næringer i bygda må ses under ett. Det må arbeides aktivt for å gi grunnlag for yrkeskombinasjoner som kan gi inntekt og arbeid hele året.
- I hver kommune, eller på regionalt grunnlag der det er mest naturlig, organiseres et aktivt tiltaksapparat for å utnytte mulighetene i primærnæringene og skape ny virksomhet. Omfattende forsøksvirksomhet med statsstøtte i mindre kommuner med sammenslåing av bl. a. teknisk etat, jordstyrekontor og utbygging til et integrert veilednings- og tiltaksapparat.
- Landbrukspolitikken legges om med sikte på en bevisst geografisk differensiering, bruk av midler til bygdenæringer utenom jordbruket og andre tiltak til beste for bygdesamfunnet.
- Avvirkningen i skogen må økes, og en større del av bearbeidingen i treindustri plasseres lokalt.
- Det settes i gang prøvedrift med regionale offentlige industriselskaper, som kan betjene avdelinger plassert i de enkelte bygdesamfunn. Målsetting skal bl. a. være å skape arbeidsplasser for kvinner og arbeid i deler av året for yrkesutøvere som ellers er sysselsatt i primærnæringene.
- Staten bør gi støtte til planlegging, organisering og gjennomføring av tiltak for bedre utnytting av utmarksressursene. Spesielt bør mange bygder kunne dra nytte av enklere former for friluftsliv, ved reising av regulerte hytteområder, bruk av gamle setergrender, campingplasser o. l., helst på samvirkebasis. Det må stilles strenge krav til kvalitet og hygiene ved alle slike anlegg.
- Kommunikasjonene bygges ut slik at det blir lett å komme til lokalsenter og derfra til regionsenter. Etter hvert som bilen blir det naturlige kommunikasjonsmiddel for stadig flere i utkantdistriktene, bør det overveies å erstatte en del av de rutegående transportmidler med offentlig støttet drosjeservice for eldre og andre som ikke selv kan kjøre.
- For de første år av grunnskolen må det opprettholdes lokale småskoler, eventuelt supplert med førskoletilbud. Utbygging av det videregående skoleverk etter det nye mønster må også gi undervisningstilbud som er orientert mot det lokale nærings- og arbeidsliv, og dermed øke muligheten for å beholde ungdommen i bygda.
- Det gjøres en særskilt innsats for å opprettholde og bygge ut service i kommuner og grender med fraflytting bl. a. ved statlig innsats for å få i stand kombinasjoner av handel og ulike typer offentlig service.

- Effektive tiltak som økonomisk, sosialt og kulturelt kan stille samene på linje med resten av vårt folk. Sammenbinding av tiltakene i en aksjonsplan for de samiske bosettingsområdene.

Trivelige bysamfunn.

For den enkelte gir bysamfunnet muligheter til et variert arbeidsmarked, til en utstrakt service og til fritids- og utdanningsmuligheter over en vid skala. Mange av tettstedene er imidlertid bygd opp omkring et fåtall bedrifter, og dette skaper usikkerhet og dårlige valgmuligheter. I de større tettsteder og bysamfunn er det i første rekke bolig-, miljø- og trafikkproblemer som i dag står fram som trivselsproblemer. Tiltak for å bremse veksten i pressområdene må ikke gå ut over trivselen for dem som bor der, men tvert om skje parallelt med tiltak for å bedre boligsituasjonen og bo- og trafikkmiljøet.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Kommunene bør ha eiendomsretten til områder som skal bygges ut. Utvidelse av kommunens forkjøpsrett til også å omfatte bebygd grunn for sanerings- og moderniseringsformål. Kommunenes økonomiske muligheter til å erverve og sitte med eiendommer må bedres. Lov om tomtefeste må utformes slik at det blir lettere for kommunen å beholde eiendomsretten til grunnen. Loven gjennomføres også for fritidshus.
- Saneringsloven endres slik at den blir mer egnet for samfunnsmessig engasjement i byfornyelse. Staten må medvirke til at kommunene får økonomisk mulighet bl. a. ved låneopptak til å gjennomføre byfornyelsesoppgaver under samfunnsmessig kontroll.
- Vesentlig økt innsats i forbedring av eldre bystrøk, ved utbygging av statlige støtte- og finansieringsordninger, også med sikte på omlegginger av trafikk, innpassing av lekeplasser og lokaler for ungdom og eldre. Utvidet lovhjemmel og støtteordninger for vern av særlig verdifulle eldre bygninger.
- I planleggingen av store byområder bør en i sterkere grad legge boliger, grøntarealer og miljøvennlige arbeidsplasser i nærheten av hverandre, slik at flere kan få kort vei til arbeidsplassen. Spørsmålet om å gi adgang for de enkelte kommuner til mer effektivt å la samfunnsmessige helhetssyn være avgjørende under byggesakers behandling, vurderes i samband med den nye planleggingslovgivningen.
- For å løse Oslo-området problemer er det nødvendig å bremse ned veksten i antall arbeidsplasser. I særlig grad gjelder dette arbeidsplasser i servicesektoren, bl. a. for å opprettholde et balansert arbeidstilbud. Oslo og Akershus slås sammen til ett fylke, der et direkte valgt fylkesting får utstrakt myndighet i planlegging og utbygging. Vannforsyning, kloakk og renovasjon må løses på felles basis. Staten må hjelpe til med samordning og effektivisering av nærtrafikken i området.
- Staten må fortsatt medvirke til opprettelsen av ett kolektivselskap for Oslo-området.

NSB's lokalrutenett må inngå som en integrert del av det samlede kollektivtilbud i området. Statens bevilgninger må gis på en slik måte at det muliggjør en reell prioritering mellom vegbygging og tunnelbanebygging.

- I Bergen, Trondheim, Stavanger, Drammen og Kristiansand må det legges større vekt på å sikre et godt miljø og et balansert arbeidsliv. I andre byer og tettsteder må det legges vekt på å skape et mer variert arbeidsliv med innpassing av service og offentlig virksomhet av forskjellig slag.
- I byene og tettstedene må en utvikle kollektive kommunikasjoner som gir et godt transporttilbud og bidrar til miljøvennlige trafikkløsninger. Kollektivtransporten gis betydelige trafikkmessige fordeler, og tiltak må settes i verk for å redusere privatbiltrafikken i de større byene. Gjennomfartsveier må så langt som mulig legges utenom byer og tettsteder.

Boliger og bomiljø.

For Arbeiderpartiet er den politiske innsats når det gjelder boliger og bomiljø viktige ledd i arbeidet for å forebygge sosiale problemer og skape større likhet i samfunnet. Finansierings- og støtteordninger må til enhver tid sikre alle en god bolig uansett inntekt. Innsatsen må økes for å skape gode bomiljøer og utbedre eldre boliger. Målet må være at alle skal eie sin bolig, selv eller gjennom samvirke. Privat spekulasjon må bekjempes.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Byggingen av nye boliger må fortsatt holdes på et høyt nivå. Høyest prioritet til de områder der behovet er dårligst dekket, særlig i de store byregioner.
- Bykommunene må få bedre virkemidler for å omregulere områder til boligformål. Bykommunenes juridiske grunnlag for å hindre omgjøring av boliger til kontorer må styrkes.
- I tettstedene må det legges vekt på å utvikle varierte boligtyper. I de største byene gjør begrensede tomteressurser det nødvendig med en forsvarlig utnyttelse av grunnen. Former for konsentrert småhusbebyggelse må utprøves i bred skala. Husbankens praksis når det gjelder øvre grense for tomteutgiftene nyvurderes, både med sikte på sosial boligbygging og på å lette adgangen for lønnstakere til å skaffe seg småhus i de større byområder.
- Behandlingen av byggesaker må forenkles, og de som selv vil bygge sin bolig må få lettere adgang til tomter og kunne nytte offentlig service i større grad enn nå.
- En tilstrekkelig del av Husbankens midler satses på forbedring av eldre hus, slik at alle som har rett til utbedringslån kan få det. Ordningen utvides også til leiegårder.
- Samtidig med at Husbanken tar ansvar for finansieringen av en større del av

bomiljøet, må finansieringen for øvrig samordnes slik at kommunale og private anlegg kan bringes fram i rett tid. Byggeløyveordningen må tilpasses dette. Større innsats for å få i stand moderne boservice.

- Ved hjelp av kommunal forkjøpsrett og offentlige lån til egenkapital, må leieboerne få reelle muligheter til å overta sine boliger. Kommunale organer må bistå ved dannelse av borettslag og forbedring av bolig og bomiljø. Leieboere må få bytterett. Forvaltningsmessig husleieregulering opprettholdes. Hybelboernes rettigheter må bedre ivaretas.
- Prismyndighetenes og politiets kontroll med prismsbruk på boligsektoren effektiviseres. Inndragningsbestemmelsene endres slik at de som har betalt ulovlig overpris kan få pengene tilbake. Begrensning av muligheten for å oppløse borettslag, for å hindre spekulasjon. Det bør overveies gjeninnført takstplikt på småhus og borettslagsleiligheter over 100 m².
- Den kommunale boligformidling bygges ut, bl. a. med sikte på bedre veilednings- og informasjonsvirksomhet. Når kommunen skaffer noen en ny bolig eller tomt til boligformål, må den få rett til å disponere den tidligere bolig.

Det må satses vesentlig mer på forskning og eksperimentering med sikte på rasjonell bygging, bedre boliger og bomiljøer, og en aktiv boligsosial virksomhet. Til hjelp for boligkooperasjonen og planleggerne bør en - for utvikling av bomiljøet og nye boligformer - overveie bruk av offentlige utviklingskontakter. Staten må gi kommunene større muligheter for å planlegge og utvikle grøntområder i boligstrøk.

Fritidstilbud, kultur og idrett.

Alle former for kulturaktivitet og kulturopplevelse må anses som likeverdige. Målet må være at alle mennesker i sitt lokalmiljø finner tilbud som gir en aktiv fritid med mulighet for utfoldelse og opplevelse for den enkelte. Hovedvekten i kulturarbeidet må derfor legges på tiltak som stimulerer flest mulig til egenaktivitet i det lokale miljø. Ved oppretting av offentlige administrasjoner og folkevalgte organer i kommuner, fylker og stat bør kultur, idrett og andre fritidsaktiviteter ses i sammenheng. Den statlige støtte til kommunenes kulturtiltak må gis en generell form slik at de kommunale myndigheter i større grad kan bestemme hvilke alternativer som skal stimuleres og støttes.

Arbeiderpartiet går inn for:

- I lokalmiljøet må kommune og organisasjoner ha ansvaret for å stimulere den kulturelle egenaktivitet. Støtten til organisasjonenes kulturaktivitet økes, og ulike former for amatørvirksomhet gis gode vilkår. Muséene gis bedre mulighet til å drive utadrettet virksomhet.
- Bibliotekene bygges ut. Der det er hensiktsmessig bør de bli lokale kultursentrer med utlån også av musikkopptak og bildende kunst. Sammen med samfunnshus og skolelokaler må det gis rom for et allsidig miljø av kultur og fritidsaktiviteter.

- I hvert fylke bør det etableres mindre grupper av profesjonelle kunstnere og kulturarbeidere for i samarbeid med amatørgrupper å kunne gi kulturopplevelser og stimulere egenaktivitet i alle deler av landet. Riksteatret og de andre riksinstitusjoner omorganiseres slik at det styrker de regionale kulturaktiviteter.
- Musikkhøgskolen og annen kunstnerutdanning bygges ut.
- En økt allmenn kulturaktivitet vil gi grunnlag for bedring av kulturarbeidernes arbeids- og inntektsvilkår, men også andre tiltak må overveies for å bedre disse.
- Den videre utbygging av Norsk Rikskringkasting må særlig skje ved utbygging av sender- og omformernettet ved flere distriktskontorer. En større del av riksprogrammet må produseres ved distriktskontorene. Reklame må ikke innføres i radio og TV.
- Det offentlige må ta en større del av ansvaret for at idrett og friluftsliv blir en naturlig del av folks daglige tilværelse. Kommunene må sørge for leikeplasser og løkker for barn og ungdom, fremme allsidige trimtilbud i samarbeid med organisasjoner, arrangere idrettsskoler og -leirer, støtte tiltak for funksjonshemmede og mosjon for eldre. Også de som ikke driver toppidrett, må få organiserte treningstilbud.
- Utbygging og drift av idrettsanlegg må hovedsakelig være en offentlig oppgave. Det legges opp til en variert anleggsutbygging med vekt på trenings- og rekrutteringsanlegg, samt enkle og funksjonelle idrettshaller. Organisasjoner, skoler og andre stilles likt ved bruk av offentlige anlegg.
- For å bedre idrettens økonomi økes idrettens andel av tippemidlene fra 35 prosent til 50 prosent. Utgifter til administrasjon av idrettsbevegelsens sentrale ledd må i stigende grad finansieres over statsbudsjettet. Idrettslagenes økonomi må bedres ved økte offentlige tilskott, særlig for at de skal bli bedre i stand til å tilby treningstilbud til andre enn dem som driver toppidrett.

Likeverdige kår for alle

Arbeiderbevegelsens krav om likeverdige muligheter er fundamentalt forskjellig fra det borgerlige likhetsideal, som går ut på like konkurransemuligheter. Uavhengig av ulikheter i evner og interesser, alder og kjønn, skal alle ha mest mulig likeverdige vilkår: økonomisk under utdanning og arbeid, i fritid og gjennom kulturtilbud, bolig og miljø. Særlig viktig er det å støtte de grupper som nå har den svakeste stilling i samfunnet. I dag ligger ofte enkle effektivitetshensyn bak det som satses på de ulike grupper. Virkeliggjøringen av reell likestilling vil innebære en endring av samfunnssystemet.

Arbeiderpartiet vil utvikle et solidaritetssamfunn, preget av virkelig likhet i

utfoldelsesmuligheter og trygghet. I kommende 4-årsperiode vil Arbeiderpartiet legge særlig vekt på forebyggende tiltak, for å forhindre at problemer i familie, utdanning og arbeid skal øke behovene for behandling, sosialhjelp og trygd. Arbeiderpartiet vil gjøre en spesiell innsats for økt likestilling mellom kvinner og menn.

Kvinner og menn .

Et hovedkrav for den demokratiske sosialismen er å få gjennomført likestilling mellom kvinner og menn. Det krever en omforming av samfunnet som gir kvinnen en annen plass i samfunnssystemet enn i dag, og som tilsvarende endrer mannens rolle i familie- og samfunnslivet.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Gjennomføring av reell likestilling mellom kvinner og menn når det gjelder lønninger og arbeidsvilkår og faktiske opprykksmuligheter i all offentlig tjeneste. Aktiv påvirkning av den private sektor for å gjøre det samme. Oppvurdering av yrker, særlig i den offentlige sektor, som i dag domineres av kvinner. Arbeide for å fjerne tradisjonelle skiller mellom manns- og kvinneyrker. Reising av heltids- og deltidsarbeidsplasser, slik at alle får dekket sitt behov for arbeid også i distrikter der det i dag er begrensede arbeidsmuligheter. Arbeidsformidlingen må øke sin innsats for kvinner som ønsker å arbeide utenfor hjemmet.
- Utdanningens form og innhold omformes med sikte på å endre kvinnes situasjon. Yrkesorienteringen og lærebøkene innhold gjennomgås med sikte på å fjerne tradisjonell kjønnsrolletenkning.
- Kvoteordning ved opptak til visse studier og skoleslag for å skape bedre balanse i vedkommende yrker mellom kvinner og menn.
- Spesiell innsats for å gjøre det mulig for alle grupper av kvinner å delta i yrkesopplæring.
- Lovhjemmel for å forby diskriminerende behandling av kvinner på alle områder, spesielt i arbeidslivet. Systematisk gjennomgåelse av lovgivningen med sikte på å sikre likestilling mellom kvinner og menn.
- Bedring av kvinnes muligheter til å gjøre seg gjeldende i offentlige organer og det politiske liv.
- I de tilfeller der organisasjonene har forslagsrett til offentlige utvalg og råd, skal de pålegges å foreslå flere personer til hvert tillitsverv. Forslaget skal omfatte både kvinner og menn og personer fra flere kanter av landet.

Familien, barn og ungdom.

Mange utviklingsstrekk i det moderne samfunn har stilt familien overfor nye og til dels problemfylte oppgaver. Samtidig er de som kommer i familieansvar gjennomsnittlig

ynge og har mindre erfaring fra arbeids- og samfunnsliv enn tidligere. En ny familiepolitikk må bestå av mange deler: Bedre boligforhold og bomiljø, større utfoldelsesmuligheter for barn og ungdom, bedre veiledning fra samfunnets side ved dannelsen av nye familier, likestilling mellom kjønnene og bedre muligheter til arbeid på redusert tid for småbarnsforeldre. Fortsatt må økonomisk trygghet for familiene være en hovedoppgave.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Utforming av bomiljøene slik at både enslige og alle familiemedlemmer får imøtekommet sine behov for service og aktivitetslokaler. Trafikksikrede lekeplasser og rekreasjonsarealer.
- Høyeste prioritet til utbygging av daginstitusjoner for barn, slik at en i 1977 kan få plasser for 50 000 barn.
- Utdanning av flere førskolelærere og ekstraordinære tiltak for å øke førskolelærernes yrkesdeltakelse.
- Sterkt økt innsats i forebyggende tiltak for barn og ungdom. Utbygging av fritidsstuer for barn i småskolealderen og fritidsklubber for eldre barn og ungdom. Økt støtte til politiske og andre frivillige ungdomsorganisasjoner.
- Det overveies at de kvinner som i dag får dagpenger av folketrygden ved barselspermisjon, får beløpet hevet til 2/3 av sin bruttoinntekt. Videre overveies det å gi adgang til 6 måneders permisjon med full lønn i forbindelse med fødsler for dem som i dag har 12 ukers permisjon. Disse to grupper må etter hvert likestilles.
- Samfunnet skal sikre alle barn betingelser for en oppvekst i trygghet. Utbygging av veiledning og støttetiltak for kvinner som har spesielle problemer i forbindelse med sitt svangerskap, slik at alle som ønsker det, kan få føde sitt barn. Human og ensartet saksbehandling med adgang for kvinnen til selvbestemt svangerskapsavbrytelse i de første 12 uker av svangerskapet.
- Mulighetene til selv å planlegge en familie må vesentlig bedres. Seksualopplysning, prevensjonslære og opplysning om økonomiske og andre forhold av betydning for familien må gis i skolen og gjennom radio og TV. Alle skal ha adgang til opplysning om og praktisering av fødselskontroll.
- Utredning av de ensliges stilling i samfunnet, også med sikte på kontaktformidling mellom enslige personer.

Skole og utdanning.

Skole og utdanning har bare mening som et middel til å gi menneskene større utfoldelsesmuligheter, evne til selvstendig vurdering, kjennskap til samfunn, arbeidsliv og kulturarv, mulighet for sosial kontakt og kameratskap. Bare ved at elever og lærere

trives og har arbeidsglede, kan en få et mål på om skolen har lyktes. Likestillingskravet må føre til at skolen må basere seg på den enkeltes evner og forutsetninger med de store individuelle variasjoner det innebærer. Standardkrav som gjelder alle må falle bort, og usunn konkurranse må bekjempes. Skolen må ikke befeste det nåværende samfunns svakheter, men gi elevene grunnlag for å bidra til et bedre samfunn.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Omfattende omforming av skolens innhold basert på målene om likestilling, frihet, demokrati og solidaritet. Skolens innhold må gi grunnlag for personlighetsvekst og utfoldelsesmuligheter for den enkelte, med sikte på aktiv deltakelse i samfunns- og arbeidsliv. Skolens innhold og arbeidsmåte må ikke gjenspeile det nåværende samfunns klassesdeling og nedvurdering av enkelte yrker og virksomheter. Det må skje en oppvurdering av yrkesutdanning og kroppsarbeid.
- Prioritet for tiltak som gjør det mulig for funksjonshemmede å få undervisning i vanlige skoler, samtidig som man i tillegg bygger ut de nødvendige spesialinstitusjoner. Samordning av ressursene etter en felles plan i de enkelte kommuner og fylker.
- Førskoleundervisning integreres i vanlige daginstitusjoner med tilfredsstillende åpningstid og opptaksregler basert på bl.a. sosiale kriterier. Fritidstilsyn utbygges som en del av skoletilbudet, slik at barn kan få tilsyn mens foreldrene er i arbeid.
- En eksamensfri 9-årig grunnskole. Ungdomsskolen legges om med sikte på trivsel og arbeidsglede for alle. Elever i ungdomsskolen bør i størst mulig utstrekning ha høve til å bo hjemme. Felles standardkrav må falle bort. Funksjonshemmede som i det hele tatt har mulighet for det, integreres i grunnskolen.
- Alle må ha rett til å gå tre år i videregående skole etter grunnskolen, med mulighet til å slutte etter ett, to eller tre år, og med reelle overgangsmuligheter mellom utdanningsveiene. Den videregående skole skal være en enhetsskole med full likestilling mellom yrkesutdanning, allmennutdanning og estetiske emner. Skolen må gi størst mulig valgfrihet for ulike emnekombinasjoner og i vesentlig grad være basert på egenaktivitet og gruppearbeid. Etter hvert gjøres skolen eksamensfri.
- Prioritering av lærlinger og yrkesskoleelever ved bygging av hybelhus og elevheimer.
- Adgang til postgymnasial utdanning utvides og baseres på nødvendige forkunnskaper og erfaring og ikke på eksamen artium. Folk med erfaring fra vedkommende yrkesområde må få studiemulighet ved universitet og høyskoler, uten de nåværende krav om formell utdanning.
- Samlet plan for utbygging av den postgymnasiale utdanning blant annet som et ledd i distriktspolitikken. Universitetet i Oslo må avlastes. Distriktshøgskolene bygges videre ut. Andre nåværende postgymnasiale institusjoner utenom universitetene, herunder lærerskolene, integreres i distriktshøgskolene. Omlegging av

lærerutdanningen med sikte på de nye skoleformene. Forholdene for deltidsstudenter må tilrettelegges bedre.

- Rask utbygging av voksenopplæring og etterutdanning, også i radio og fjernsyn.
- Opphevelse av den øvre aldersgrense for studielån og stipendier.
- Vesentlig større vekt på kontakt mellom skole og samfunn. Det bør overveies nye former for kombinasjon av arbeid og utdanning og innpassing av lengre praksisperioder på forskjellige trinn i utdanningen.
- Sterkere innsats i forskning og forsøk innen alle typer av utdanning. Omfattende desentralisering av myndighet både ved forsøk og i utdanningssystemet generelt.
- Større vekt på rasjonell bruk av de midler samfunnet setter inn i utdanning. Undervisningsbygg må også kunne tjene andre formål. Opprettelse av offentlig læremiddelforlag også for nye typer av læremidler.

Forbruker og samfunn.

Forbrukerpolitikkenes oppgave er å hjelpe menneskene til å tilfredsstille sine reelle behov. Forbrukerne må få hjelp til å disponere sine midler så fornuftig som mulig og gis større innflytelse på produksjon og omsetning, privat og offentlig service. En Statens produktkontroll vil også ivareta forbrukernes interesser. Mer forskning som grunnlag for forbrukerpolitikken.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Forbrukerinformasjon i et omfang og på en måte som gir den enkelte forbruker mulighet til reelle valg ut fra sine behov. Utvidet informasjon og opplæring om forbrukerspørsmål i TV og skole og gjennom statlig annonsering i dagspressen.
- Reklamens virkninger klarlegges. Uheldig reklame begrenses, og reklamen søkes omlagt i mer informativ retning. Selgere og annonsører må få vesentlig større opplysningsplikt.
- Forbrukerrådet må få tilstrekkelige ressurser til å kunne virke som en effektiv interesseorganisasjon for forbrukerne. Utbygging av et lokalt kontaktnett for bedre informasjon og service i distriktene.
- Lovgivning med sikte på bedre forbrukerbeskyttelse i kjøpsforhold, avbetalingsforhold og inngåelse av avtaler om tjenester. Lokale forbrukerorganer må hjelpe forbrukerne med å fremme klagesaker.
- Forbrukerne må tas med på råd ved utbygging av privat og offentlig service. Behovsundersøkelser gjennomføres. Brukerne trekkes med i planlegging av nye

servicesentrer, og på grunnlag av behovsundersøkelsene må samfunnets aktivitet for tilrettelegging av boservice økes.

En ny sosial-politikk

Sosial- og helsepolitikken må i økende grad ta sikte på å forebygge at sosiale problemer og sykdom oppstår. Mange sosiale problemer henger sammen med selve samfunnssystemet, og derfor vil forebyggende virksomhet kreve innsats på en lang rekke områder. Verdinormer som skaper sosiale tapere, må endres og en må lette integreringen i vanlig samfunnsnivå av mennesker som i dag oppfattes som syke eller avvikere.

Veksten i utgiftene til trygdesystemet og til utbygging av sykehus må bringes under kontroll. En må sikre at offentlige midler brukes rasjonelt og effektivt og kommer dem til gode som virkelig trenger dem. Talsmenn for sektor-interesser må ikke få godkjent så høye standardkrav at de økonomiske rammer sprenes. I årene som kommer må det satses mer på service og andre tiltak for dem som har størst behov, framfor fortsatt rask økning i de generelle kontantytelser innen trygdesystemet. Lokal helse- og sosialtjeneste må prioriteres foran sentrale institusjoner. Alle deler av helse- og sosialtjenesten må samordnes.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Rask utbygging av lokale helse- og sosialsentrer, samordnet også med trygdesektor og arbeidsformidling. Medarbeiderne ansettes på like vilkår etter et fast lønnsystem. De må være mange nok også til å drive effektiv, oppsøkende virksomhet.
- Sosial- og helsetjeneste i og utenfor institusjonen ses i sammenheng. For- og ettervern styrkes med sikte på kortere institusjonsopphold.
- Rask utbygging av hjemmesykepleie og hjemmehjelpsordninger, slik at flere syke og eldre kan være hjemme i stedet for på institusjon.
- Lov om sosialomsorg, barneverns- og edruskapsloven samordnes. Ansvaret for helse- og sosialsektoren legges til sosialstyret, om nødvendig med forskjellige underutvalg. Tiltak for å gjøre den sosiale omsorg i kommunene mer likeverdig.
- I helsesektoren gis utbygging av sykehjem prioritet, bl. a. for å frigjøre sykehusplasser.
- Felles grunnutdanning for de fleste grupper helse- og sosialpersonell med spesialisering og etterutdanning i tilknytning til praktisk arbeid. Arbeidsforholdene må bli slik at flest mulig kan bli i yrket selv om de får familieansvar, bl. a. ved at det opprettes flere deltidsstillinger.
- Det innføres en autorisasjonsordning for kiropraktorer slik at det kan bli gitt refusjon

av utgifter ved behandling hos kiropraktor.

- Sterkere kontroll med legemidler. Forbud mot legemiddelreklame i aviser og ukeblad, begrensning av omfanget av reklame til leger og tannleger og økt offentlig veiledning til disse grupper. Forbud mot utsending av gratisprøve med legemidler og mot systemet med private legemiddelkonsulenter.
- Innsatsen i tannpleien må gis en bedre geografisk fordeling. Folketannrøkten bygges ut, og refusjon må gis for behandling av flere tannsykdommer. Forebyggende tannhelsearbeid, særlig for barn under skolealder må få høyere prioritet.
- Økt innsats i sosialforskningen, særlig for å avklare hva som skaper sosiale problemer, og hvordan støtteordninger og tiltak i den sosiale sektor faktisk virker.
- Trygdeordningene og utgiftene til helsesektoren må analyseres nøye, både for å sikre dem som har behov for det, tilstrekkelige ytelser, f. eks. ved en justering av særtillegget, og for å begrense kostnadsøkningen innenfor helsesektoren.
- Effektiv bekjempelse av kriminalitet med sikte på trygghet for den enkelte og samfunnet, med hovedvekt på forebyggende arbeid. For innsatte i Fængselsvesenets institusjoner må behandlingstiltakene ta sikte på personlighetsutvikling og å føre dem tilbake til samfunnet. Særlig vekt på å styrke ettervernet.

Funksjonshemmede.

Samfunnet må formes slik at alle skal kunne være med i samfunnslivet på likeverdige vilkår ut fra sine forskjellige forutsetninger. Det må gis prioritet for tiltak som muliggjør at de fysiske, psykiske og sosialt funksjonshemmede kan delta i alle deler av samfunnslivet. Dette krav må prege alle deler av politikken. Bl. a. må boliger, kommunikasjoner, skoler og andre offentlige institusjoner bli tilgjengelige for bevegelseshemmede. Stor vekt på utdanning av egnet personell.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Registreringsplikt for funksjonshemmede barn. Særtillegget og folketrygden omarbeides til en tilleggspensjon for de funksjonshemmede som ikke oppnår tilleggspensjon etter lov om folketrygd. Nedre aldersgrense for rett til uføretrygd senkes med spesielle regler til 16 år.
- Arbeidet for å få flest mulig funksjonshemmede i aktivt arbeid må gis høyeste prioritet. Styrking av arbeidsformidlingens apparat med sikte på integrering av de funksjonshemmede i det normale arbeidsliv.
- Økte bevilgninger til vernet sysselsetting.
- Byggeforskrifter må redusere de tekniske hindringer for bevegelseshemmede. Det offentlige må gå foran i sine egne bygg. Innpassing av spesialboliger for

bevegelseshemmede i vanlig bebyggelse med god service.

- Utdanningsinstitusjonene må tilpasses de funksjonshemmedes behov. Særlig innsats i voksenopplæring.
- Transportmidlene må i større grad tilpasses de funksjonshemmede. Former for kollektiv transportservice for grupper av funksjonshemmede som ikke kan benytte andre offentlige samferdselsmidler.

Alkohol- og stoffmisbrukere.

Alkohol- og stoffmisbrukere er syke mennesker som har behov for behandling og attføring. Det må først og fremst satses på forebyggende tiltak. Familiene må støttes og bedre fritidsmiljøer utvikles.

Arbeiderpartiet går inn for:

- økt innsats i form av familie- og skolepolitiske tiltak. Også i fritids- og bomiljøet må arbeidet for å forebygge stoff- og alkoholmisbruk styrkes.
- Større statlig innsats for å bedre forholdene for de hjemløse og alkoholskadde, særlig med sikte på utbygging av boligtilbud, sysselsetting og vernede arbeidsplasser. Større statlig medvirkning særlig utbygging av oppsøkende virksomhet og mer differensiert behandlingstilbud for ungdom med alkohol- og stoffproblemer.
- Styrking av oppsøkende virksomhet og ettervernet på det lokale plan, særlig med sikte på bolig og arbeid. Støtte til virksomheten til Arbeidslivets Komite mot Alkoholisme og Narkomani. Aktivisering av arbeidsplassenes støtte til den enkelte som har problemer, slik at de lettere kan bli i eller komme tilbake til vanlig arbeid.
- Omsorgen for stoff- og alkoholmisbrukere samordnes med helse- og sosialtjenesten forøvrig. Utbygging av poliklinikker for stoff- og alkoholmisbrukere tilknyttet lokale helse- og sosialsentrer. Opprettelse av flere avrusningsstasjoner og sykeavdelinger for akuttbehandling
- Koordinering av narkotika- og alkoholomsorgen på det sentrale plan.
- Vesentlig forsterket innsats for å hindre omsetning av narkotika.

Muligheter for de eldre.

Befolkningsutviklingen og nedsettelsen av pensjonsalderen fører til sterk økning av gruppen alderspensjonister de nærmeste år. Gjennom utbyggingen av folketrygden er de fleste eldre etter hvert blitt sikret et rimelig utkomme. Heretter må en særlig satse på å bygge ut nødvendige institusjoner og andre tiltak som trenges for at de eldre skal kunne leve et så rikt og meningsfylt liv som mulig. Også de eldre skal ha trygghet og

rett til medbestemmelse, utfoldelsesmuligheter og menneskelig kontakt. Så langt som mulig bør de eldre få bli boende i sine hjem. Det bør derfor legges stor vekt på utbyggingen av service i hjemmene og utbedring av eldre boliger.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Mer fleksible arbeidstider for eldre i det ordinære arbeidsliv. Arbeidsformidlingen må bidra til at de eldre som ønsker det, får et høvelig arbeid, med deltidsordninger og liknende.
- De eldre må sikres reell innflytelse på sin egen situasjon spesielt innenfor institusjoner for eldre, slik at man kommer bort fra formyndersystemet.
- Ressursene i eldreomsorgen må brukes slik at de som trenger det mest blir prioritert, i stedet for ensidig å satse på generelle økninger av satsene i folketrygden.

Et tryggere arbeidsliv.

Vi er avhengige av vekst i produksjonen for å kunne virkeliggjøre de mål vi setter oss for samfunnsutviklingen. Samtidig må gode og trygge arbeidsplasser gi grunnlag for utfoldelse for den enkelte og til kameratskap og samarbeid.

Næringspolitikken må spille en stor rolle ved løsningen av distriktsproblemer, ved å bidra til en jevnere geografisk fordeling av arbeidsplassene. Den må sikre arbeid for alle, et godt ytre miljø og hindre forurensninger og andre uheldige virkninger av produksjonen. Samtidig må arbeidsmiljøet bedres og demokratiet i bedriftene bygges ut.

Samfunnet må bistå bedriftene i å utvikle bedre metoder, en mer rasjonell produksjon og en effektiv markedsføring. Samtidig som myndighetene hjelper til med å bygge ut næringslivets internasjonale kontakter, må de utøve en effektiv kontroll med utenlandske etableringer og spesielt med de multinasjonale selskapers virksomhet.

Næringspolitikken må ses som virkemiddel for å nå målene for samfunnsutviklingen. En må komme bort fra sektortankegangen, og se næringenes problemer i samfunnsmessig sammenheng.

Arbeid for alle.

Arbeid er det viktigste grunnlag for levestandarden, men har også en verdi i seg selv som en form for menneskelig utfoldelse og frigjøring. Kvinnens situasjon kan neppe endres vesentlig uten at det fullt ut anerkjennes at hun har en rett til arbeid utenfor hjemmet dersom hun ønsker det. I dag fastlegges etterspørselen etter arbeid av et næringsliv som i det vesentlige har andre målsettinger enn de arbeiderbevegelsen stiller seg. Arbeiderbevegelsens mål vil føre til at en løsner de nåværende bånd mellom et privatkapitalistisk næringsliv og tilbudet av arbeidsplasser. Også de som ikke fyller næringslivets strenge krav om bl. a. alder, fysisk styrke og god utdanning, må få en mulighet til et meningsfylt arbeid. Det må legges en hovedvekt på å finne plass til disse svakere gruppene i det vanlige arbeidsliv.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Tiltak for å skape et større og mer differensiert arbeidstilbud, som også passer grupper som i dag har vanskelig for å finne høvelig arbeid i store deler av landet. Det offentlige må her gå foran.
- Det settes i gang en aksjon for å finne fram til arbeidsoppgaver som egner seg for eldre og funksjonshemmede. Aksjonen må bygge på et nært samarbeid mellom de enkelte bedrifter og offentlige myndigheter. Muligheten for utbetaling av gradert uførepensjon utnyttes i større grad for å stimulere den enkelte og arbeidsgivere. Bedriftene må gis et utvidet ansvar for sysselsetting dersom funksjonshemming har oppstått på grunn av arbeidet.
- Bedrifter for vernet sysselsetting utbygges i raskt tempo, med særlig vekt på distrikter der etterspørselen etter arbeidskraft totalt sett er lav. Arbeidet for å etablere vernede arbeidsplasser i eksisterende bedrifter intensiveres.
- Mulighetene for deltidsarbeid må økes vesentlig, og det offentlige må selv gå foran med konkrete tiltak. Det åpnes adgang til å avtrappe arbeidstiden for eldre arbeidstakere som ønsker det. Foreldre med barn under ti år må få rett til nedkorting av den ukentlige arbeidstid, dersom ikke spesielle forhold er til hinder for det.
- Arbeidsformidlingen bygges ut. Attføringsstyrkes, spesielt attføringsarbeidet i bedriftene. Dette må ikke redusere bedriftenes ansvar for arbeidstakere, om det oppstår en funksjonshemming.
- Innsatsen for å tilrettelegge overgangen til arbeidslivet for kvinner som har arbeid, må økes. Mer informasjon til denne gruppen om arbeids- og opplæringsmuligheter, skatteforhold, rettigheter og organisasjonsforhold i arbeidslivet. Voksenopplæring og gjenoppfriskning av yrkeskunnskaper gjennomføres i stor bredde.
- Særlige tiltak må gjennomføres for å motvirke arbeidsledighet blant ungdom. Omlegging og utvidelse av skolens yrkesorientering. Innsats for å få reist flere arbeidsplasser som svarer til ungdommens forutsetninger. Økt fleksibilitet når det gjelder kombinasjon av arbeid og videreutdanning for denne gruppen.
- Sikring av trygghet i forandringene. Et omfattende varselsystem for at myndigheter og de ansatte i god tid får være med i drøftingene om planer om flyttinger, innskrenkninger og nedleggelse. Trygging av de ansattes økonomiske rettigheter i slike tilfeller. Et system som sikrer omplassering til nytt arbeid dersom arbeidsplasser blir nedlagt, med utvidet ansvar for bedriftene. Utredning av former for offentlig støtte i tilfeller hvor de ansatte ønsker å overta bedriften.

Bedre arbeidsmiljø

Arbeiderpartiet ser det som en hovedoppgave, i nært samarbeid med fagbevegelsen, å gjennomføre politiske tiltak som kan skape et bedre arbeidsmiljø. Målet må være et arbeidsmiljø der det både hersker full trygghet i forhold til fysiske, kjemiske og mentale forstyrrelser og der hver enkelt innenfor et godt sosialt miljø får muligheter til skapende utfoldelse i sitt arbeid.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Forskning omkring arbeidsmiljøet gis høyeste prioritet. Arbeidsforskningsinstituttene bygges ut. Resultater av undersøkelser og forskningsprosjekter må gjøres fullt tilgjengelige for de ansatte.
- På grunnlag av en samlet oversikt over forskningsresultater må det være en hovedoppgave å bringe hensynet til arbeidsmiljøet inn i planleggingen av nye og utbygging av eldre bedrifter. Arbeidsmiljøkrav ved innkjøp av maskiner og utstyr. Det gjennomføres en samlet kartlegging av arbeidsplasser hvor tiltak for å skape bedre arbeidsmiljø er særlig påtrengende.
- Det foretas en omfattende nyvurdering av Arbeidervernloven med sikte på en videreutvikling til en fullstendig arbeidsmiljølov. Særlig vekt på skjerping av bestemmelser mot støy, farlige gasser og stoffer, og arbeidsformer som skaper unødige psykiske påkjenninger.
- Sentrale registre over farlige stoffer og produkter bygges ut og gjøres tilgjengelige for de ansatte. Arbeidet samordnes med en Statens produktkontroll. Det internasjonale samarbeid for registrering av farlige stoffer utvides. Arbeidsgivere og produsenter må pålegges bevisbyrden dersom det er tvil om at arbeidssituasjoner og stoffer er ufarlige.
- Arbeidervernlovens overtidsbestemmelser tas opp til revisjon med sikte på å begrense adgangen til bruk av overtidsarbeid til det absolutt nødvendige. For dem som må arbeide skift, må det sørges for skiftordninger som de ansatte kan godta og kompensasjoner i form av kortere arbeidstid, bedre ferieordninger og spesielle hensyn i den kommunale fordeling av tomter og boliger.
- 40 timers og 5 dagers normalarbeidsuke. Likeverdige arbeidsvilkår for alle lønnstakere. Tilfredsstillende oppsigelsesvern.
- For dem som har særlig byrdefulle arbeidsreiser (pendlerne), innføres ordninger med rimelig kompensasjon for direkte utgifter som følge av pendlingen. For denne gruppen tar en også sikte på å samordne transporttilbudet bedre, og å stimulere til bedre servicetilbud i hjemkommunene. For ukependlerne må boligforholdene på arbeidsplassen bedres.
- Arbeidstilsynet bygges ut i raskt tempo. Verneombud, tillitsmenn og miljøutvalg på den enkelte bedrift må gis en vesentlig sterkere stilling når det gjelder det lokale

arbeidsmiljø.

- Offentlig utredning av hvordan bedriftshelsearbeidet bør organiseres. Bedriftslegene må bli ansvarlige overfor de ansatte og det offentlige, i nært samarbeid med Arbeidstilsynet og de lokale helse- og sosialsentrer.
- Arbeidsmiljøarbeidet må få en sentral plass i utdanningen på alle plan, både i grunnskolen, i yrkes- og fagskoler, i tillitsmannsopplæringen, i høgskoler ved utdanning av ingeniører og leger, og ved voksenopplæring og etterutdanning.
- Arbeidstakerne må beskyttes mot at persondata om dem blir brukt av bedriftsledelsen mot arbeidstakernes ønsker og interesser.

Samordnet samferdsel.

Samferdselsnettene utøver en avgjørende innflytelse på vår produksjonsstruktur og vår samfunnsform. Samferdselspolitikken må derfor brukes som et redskap til å gjennomføre de overordnede mål for vår politikk i første rekke for å fremme det produksjons- og bosettingsmønster vi ønsker, og for å utvikle gode miljøer med begrenset støy og forurensning. Samferdselspolitikken må dessuten ha som mål å sikre en effektiv og samfunnsøkonomisk tilfredsstillende transportavvikling i alle deler av landet. Gjennom den nye samferdselslov må samfunnsorganene få sterkere styringsmuligheter over hele transportapparatet.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Felles samferdselsplan for alle typer transport må gis høy prioritet. Den må bli retningsgivende for utviklingen av de enkelte transportmidler, og for statens avgifts- og subsidiepolitikk. Samferdselsplanleggingen må innpasses bedre i samfunnsplanleggingen for øvrig.
- I vegpolitikken vil en særlig legge vekt på utbyggingen i Nord-Norge og på Vestlandet.
- Personbilens plass i det moderne samfunn utredes. Det utvikles et avgiftssystem som dels avspeiler de totale samfunnsmessige kostnader, og dels tar hensyn til den forskjellige rollen bilen spiller i distriktene sammenliknet med de større bysamfunn.
- Det må gradvis bygges opp et landsomfattende kollektivt transportsystem av høy standard for både personer og gods. Både utbyggingen av de enkelte transportmidler og bruken av avgifter og subsidier må legges opp med dette for øye. Transportsystemet må baseres på et totalt samvirke mellom de forskjellige typer trafikkmidler, og minst mulig parallellkjøring. Støtteordninger til ulike samferdselsmidler må avpasses til hverandre, slik at det ikke oppstår skjevheter.
- Sjøtransport av gods og personer ved hjelp av moderne teknikk må utredes ut fra sin økonomiske, miljømessige og distriktspolitiske betydning. Innenriks rutegående

sjøtransport omorganiseres med sikte på distriktsvise offentlige eller halvoffentlige selskaper.

- Jernbanens transportkapasitet må utnyttes best mulig, og det må tas i bruk effektive virkemidler for at tungtransporten på veg så langt som råd overføres til jernbanen. I samarbeid med andre trafikkmidler må transporttilbudet, terminaler og stasjoner tilpasses målsettingene for bosettingsmønstret slik de blir utformet av folkevalgte organer. Utstyret må skiftes ut og moderniseres i takt med den tekniske utvikling og de økonomiske muligheter.
- Gjennom luftfartspolitikken må særlig de deler av landet tilgodeses som i dag er dårlig dekket av andre kommunikasjonsmidler. Billettprisene med fly til og fra Nord-Norge reduseres.
- Trafikksikkerhetsarbeidet må få en sentral plass i planleggingen. Trafikken i eldre bebygde strøk legges om med sikte på økt sikkerhet, bl. a. med bruk av bilfrie gater. Avskjæringsveger for randbyggelse langs de mest trafikkerte riksveger. Forsterket innsats i kontroll og overvåking av trafikken.
- Norge må til enhver tid minst følge opp de internasjonalt mest vidtgående bestemmelser for å begrense transportmidlenes forurensning av miljøet.
- Utbyggingstakten i Televerket holdes på et høyt nivå. Siktemålet i takstpolitikken må være en inndeling av landet i bare to takstsoner, lokaltakst og rikstakst.

Styring i industrien.

Store deler av vår industri er inne i en omstillingsprosess. Mens veksten hittil i stor grad har vært basert på nasjonale råstoffer og billig energi, vil ekspansjonen heretter i økende grad måtte komme i kunnskapsbasert industri. Samtidig vil eksportmarkedene få økende betydning. Økt statlig innsats i industrien vil bli en av de viktigste politiske oppgavene i tiden framover, særlig for å sikre den industrireisning som de distriktspolitiske målsettinger forutsetter. Staten må komme inn i sterkere grad med eierinteresser i industrien. Det må sikres at den framtidige industri ikke skaper miljøproblemer, samtidig som en får redusert de miljøskader som den eksisterende industrien forårsaker. Industriarbeidsplassene må gjøres gode og trygge, og en omfattende innsats for bedring av arbeidsmiljøet må finne sted. De ansatte må få bedre kontroll med sin egen arbeidssituasjon.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Fondet for omstilling og vekst i industrien bygges ut til et effektivt redskap til løsning av omstillingsproblemer i industrien. Fondet skal ta initiativ til å løse problemene før de blir akutte, og bidra til en bedre industristruktur.
- Opprettelse av et industriøkonomisk institutt som kan foreta de nødvendige langtidsutredninger og analyser til hjelp for staten, den private industri, arbeidslivets

organisasjoner og kredittinstitusjonene. Instituttet må arbeide i nært samarbeid med de anvendte tekniske forskningsinstitutter.

- Det overveies opprettet et statlig utviklingselskap for nye produkter og metoder, spesielt på områder der det offentlige er dominerende forbruker.
- Bruk av offentlige utviklingskontrakter av offentlige innkjøp til hjelp i bedriftenes tekniske fornyelse og derved fremme norsk produksjon.
- Videre utbygging av industriell forskning, med særlig vekt på bedriftsdemokrati, bedre arbeidsmiljø, andre miljøspørsmål og større geografisk spredning av industriell virksomhet.
- Gjennomføring av strenge miljøbestemmelser for alle nye industribedrifter for å hindre forurensning og støy. Eksisterende bedrifter gis rimelige lån eller tilskudd og rimelige skattevilkår for å få gjennomført de nødvendige installasjoner av utstyr for rensning o.l.
- Systematisk etterutdanning for alle grupper innen bedriften, som et ansvar for bedriftene. Både lønnstakere og bedriftsledere må utdanne seg for industrielt demokrati.
- Industribedrifter som etablerer seg på utpekte steder i utbyggingsområdene må få dekket flyttings- og startkostnader, og det må gis investeringstilskott varierende etter områdets utviklingsgrad. Statlige lån og tilskott til kommuner som gjennomfører grunnlagsinvesteringer i forbindelse med industrireiseing i distriktene, samordnet med utbyggingsplanene for vedkommende distrikt.
- Det dannes et statlig forvaltningsselskap som får hånd om statens aksjer og industriinteresser, og får adgang til kjøp og salg av aksjer i den private sektor og reising av nye bedrifter. Selskapet skal ikke selv drive produksjon, den skal finne sted ved datterbedriftene. Ut fra gode, statlige industribedrifter må det knoppskyte datterselskaper som kan få stor betydning for distriktsutbyggingen.
- Økt innsats i energiøkonomisk forskning og utredning for å klarlegge utviklingstendensene for de forskjellige energikilder med sikte på valg av den riktige sammensetning av energigrunnet i framtida.
- Økt tempo i kraftutbyggingen for vannkraftens vedkommende innenfor rammen av verneplanen. Kraftprisen må avspeile kostnadene ved utbygging og distribusjon. Målet må være lik kraftpris over hele landet. Hele kraftforsyningen samles i et andelslag, med dominerende innflytelse fra statens side. Detaljforsyningen organiseres i større enheter, fortrinnsvis fylkene.
- Bruk av konsesjonsbestemmelsene for den norske kontinentalsokkel på en slik måte at en oppnår en størst mulig norsk eierandel i framtidige petroleumsfunn. Så langt

mulig bør oljen ilandføres i Norge. Tempoet i tildelingen av blokker avpasses ut fra hensynet til disse målsettinger. Hensynet til norsk industris muligheter for videreforedling av olje og gass fra kontinentalsokkelen bør tillegges stor vekt ved utformingen av oljepolitikken og tempoet i tildelingen av tillatelser. Stor vekt på å hindre miljøskader ved produksjon, ilandføring og utnyttelse av olje og gass.

- Det statlige oljeselskap må raskt utvikles, slik at det kan bli det viktigste instrument for den praktiske gjennomføring av norsk oljepolitikk. Utnyttningen av nøkkelblokker, grenseblokker og viktige områder på kontinentalsokkelen nord for 62. breddegrad bør reserveres statsoljeselskapet. Oppretting av et utviklingsselskap under statsselskapet for legging og drift av olje- og gassledninger på større dyp.
- Nordisk samarbeid om konkrete industriprosjekter, bl. a. på basis av et nordisk fond for teknisk forskning og teknologisk utvikling. Undersøkelse av mulighetene for samarbeid om utnyttelse av olje - gassforekomster.

Landbrukspolitikken.

Hovedmål for Arbeiderpartiets landbrukspolitik er å bidra til å sikre bygde-Norge mest mulig likeverdige vilkår med andre deler av landet. En må ta sikte på inntektsutjamning innenfor landbruket, mellom større og mindre bruk og mellom utkantområder og de sentrale jordbruksområder. En må sikre større trygghet for menneskene i bygdesamfunnet og vern om natur og miljø i bygdene. Det må fortsatt legges vekt på en produksjonsmålsetting med sikte på å dekke befolkningens behov for husdyrprodukter og så mye som mulig av grønnsaker, frukt og bær. Det må føres en landbrukspolitik der jordbruk og skogbruk ses som integrerte deler av landbruksnæringen, og der en større del av tiltakene rettes mot andre deler av bygdens næringsgrunnlag enn jordbruket. Støttetiltakene må i sterkere grad prioritere de næringsssvake distriktene, med vekt på en mest mulig jevn utnyttning av arbeidskraften gjennom året.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Omlegging av støttetiltakene til landbruket. Jordbruk, skogbruk og andre bygdenæringer må ses i sammenheng, og støtten må i større grad også gå til bygdenæringer utenfor jordbruket. Samtidig som støtten fortsatt tar sikte på å skape rasjonelle bruksenheter, må inntektsstøtten gis i en slik form at en sikrer størst mulig inntektsutjamning innenfor landbruket og bidrar til utbygging av arbeidsplasser i de næringsssvake distriktene og til virkeliggjøring av målene for det nye bygdesamfunnet.
- Kornordningen legges om.
- Støtteordningen differensieres etter områder i landet og etter brukets størrelse. Støttetiltakene utformes slik at de sikrer best mulig ressursutnyttning. Driftstilskottet gjøres betinget av en tilfredsstillende driftsplan og av utnyttelsen av skogressursene på bruket.

- Tiltak for å sikre høyere sysselsetting av den sesongledige arbeidskraft og større utnytting av trekkraften i landbruket, med arbeidsplasser på deltid i vinterhalvåret. Særlig vekt på å skaffe arbeidsplasser for kvinnene i bygdesamfunnet.
- Avvirkningen av tømmer søkes økt blant annet ved endring av beskatningen. Der dette ikke er tilstrekkelig for å øke sysselsettingen, overveies statlig støtte til avvirkning. Utjamningsordning, eventuelt offentlige støttetiltak, for transport av tømmer.
- Etableringskontroll for å hindre at jordbrukets og skogbrukets foredlingsbedrifter sentraliseres til pressområdene. Lokalisering til områder som har mangel på industriarbeidsplasser.
- Støtten til landbruket bør i økt omfang gå til fellestiltak, bl. a. fellesbeite og felles fjøs.
- Det bør i større utstrekning tas i bruk regionale pristilskott også for andre produkter enn melk. Reglene for beskatning av jordbruk og skogbruk endres og samordnes med sikte på en best mulig utnyttelse av alle ressurser i landbruket.
- Den endelige utforming av ferieordningen for jordbruket må i større grad prioritere kombinasjonsbruk og familiebruk med husdyrhold.
- Skogsarbeidernes arbeids- og helseforhold må trygges bedre gjennom offentlige tiltak.
- En bør stimulere til flerårige prisavtaler som kan sikre skogbruket avsetning og industrien jevn tilførsel av norsk råstoff.
- Skogloven forbedres med sikte på at det lokalt kan settes i verk tiltak mot eier eller bruker som vanskjøtter sin skog.
- Medlemmer av jordstyret, skogråd, fylkeslandbruksstyre og fylkesskogråd må velges etter politisk forholdsmessighet.
- Landbruksforskningen bør øke sin innsats særlig med sikte på utvikling av bygdesamfunnet, en jevnere inntektsfordeling og vern om natur og miljø.
- Fagopplæringen i landbruket bør i større grad integreres i annen fag- og allmennutdanning. Fagopplæring bør bli obligatorisk for dem som skal drive landbruk som ene- og hovedyrke.
- Samfunnet må engasjere seg sterkere i jordformidling og jordkjøp, og fylkeslandbruksstyrene må i større utstrekning nytte sin forkjøpsrett. Jordfondet styrkes. I områder med få muligheter for alternativ sysselsetting bør slik jord også

kunne selges videre til kombinasjonsbruk med annen næringsvirksomhet.

- Forpakterloven må styrkes og jordloven suppleres med regler for jordleie slik at den trygger stillingen for forpakteren eller jordleieren. Jordstyrene og fylkeslandbruksstyrene må få like god kontroll med forpaktning som ved salg av jord.
- Ny odelslov som forbeholder odelsretten bare til den nærmeste familie og gjør den lik for kvinner og menn. Odelsrett skal bare kunne gjøres gjeldende av personer som vil bo på bruket og drive jord- og skogbruk som næring.
- Stat og kommune bør kjøpe skog når samfunnsmessige interesser gjør det ønskelig.
- Vern om produktiv jord. Det innføres behovsprøving for tilskott til nydyrking for å hindre at støtten går til folk med høye inntekter og formuer.
- Kulturlandskapet i landbruket må bevares i størst mulig utstrekning. Skogproduksjon i nærheten av byer og tettsteder må ses i sammenheng med naturvernet og behovet for rekreasjonsområder.
- Reindriften må få en avtale med staten på linje med jordbruket. Ny lov om reindriften. Det må settes i verk omskolerings- og støttetiltak som letter overgangen til annet yrke. Oppbyggingen av administrasjon og faglig veiledning må utvikles snarest både på kommune- og fylkesplan.
- Skattereglene må endres slik at reindriftsutøverne kan overføre noe av inntekten til fonds hvis 2 års omsetning faller på samme år. Forskning og forsøk må intensiveres. Foredling av råstoffet må skje innen det området råvarene produseres. Det opprettes katastrofefond som dekker ekstraordinære tap. Alle støttetiltak må forvaltes av folkevalgte organer.

Fiskeripolitikken.

Arbeiderpartiet går inn for at staten engasjerer seg sterkt for å sikre fiskerinæringens framtid, både fiske, tilvirkning og andre deler av næringen. Nye arbeidsplasser må reises i kystdistriktene og de eksisterende trygges, med sikte på et stabilt og høyt inntektsnivå og en mest mulig jamn inntektsfordeling i kystdistriktene. Naturgrunnet for fisket må sikres mer effektivt. Sterkere innsats i produktutvikling og markedsføring for å trygge markedene for fiskeprodukter og øke inntektene ved videreforedling. Det må legges vekt på å komme fram til et mest mulig stabilt bosettingsmønster, slik at kystbefolkningen kan se framtida trygt i møte.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Norge bør på den kommende FN-konferanse om havets folkerett, støtte tiltak som styrker kyststatenes stilling når det gjelder å vareta fiskeriinteressene i deres nære havområder, herunder gå aktivt inn for å gi kyststatene utvidede fiskerisoner på

minst 50 nautiske mil. Dersom FN-konferansen ikke kommer fram til vedtak som kan anses som tilfredsstillende for å sikre naturgrunnlaget for fiskerinæringen, vil Arbeiderpartiet gå inn for at vi på nasjonal basis gjennomfører nødvendige tiltak for å verne om fiskebestanden. Utvidelse av fiskerigrensen er et av de virkemidler en da må ta stilling til.

- Bruks- og grensevaktholdet styrkes.
- Stimulering til helårsfiske, med gunstig låneordning for anskaffelse av helårsbåter og ved forskning med sikte på å utvikle bedre båter med egnet utstyr. Fagopplæringen for fiskere bygges ut.
- Der hvor hensynet til det bosettingsmønster vi ønsker gjør det nødvendig, bør en bidra til at kombinasjonen mellom fisket og andre næringer fører til en rimelig og stabil inntekt.
- Staten bør støtte tiltak for å jevne ut råstofftilgangen til foredlingsindustrien over året, slik at den oppnår mest mulig stabil drift. Arbeidet med dobbeltfrysing og andre former for konservering av råstoff må påskyndes og utvides, og prøvedriften må følges opp og resultatene må bli tilgjengelig for hele næringen.
- En bør gjennom pris- og tilskottspolitikken stimulere føring av fisk over mindre områder, med en kombinasjon av enkle mottaksanlegg i utkantområdene og mer sentralt beliggende industrianlegg.
- Blant annet med utgangspunkt i Hovedavtalen og i nært samarbeid med Norges Fiskarlag og næringens arbeidstakerorganisasjoner, utarbeides det en langtidsplan for fiskerinæringen med sikte på å oppnå bedre balanse mellom naturgrunnlaget og fangst- og produksjonskapasiteten, og en mer planmessig offentlig innsats.
- Norges Fiskarlag må fortsatt føre forhandlingene med staten om støtte på vegne av fiskerinæringen. Hovedvekten av støtten må gå til tiltak som kan skape varig lønnsomhet. I medhold av Råfiskloven må førstehåndsomsetningen av fisk fortsatt organiseres gjennom salgslag.
- Mest mulig av råstoffet må foredles i fiskeridistriktene. Mer av fisken bør danne grunnlag for produkter til menneskelig konsum. Vesentlig bedre utnyttning av råstoffet. Blant annet med sikte på næringsbehovet i mange utviklingsland bør det satses på forskning og utviklingsarbeid for å utvikle høyverdige proteinrike produkter.
- Gjennomføring av en offentlig kontroll og regulering av fiskeoppdrett ved kysten. Særlig vekt på forskning og utvikling på dette området.
- Økt innsats i fiskeriforskningen samordnet i det nye forskningsråd. Særlig vekt på forskning som kan danne basis for produktutvikling og for bedring av redskap, båter og produksjonsmetoder i fiskeforedlingsindustrien og av arbeidsmiljøet i næringen.

- Etablering av et nytt, stort selskap med hovedvekt på produktutvikling og markedsføring av fiskeriprodukter, med deltakelse av staten og alle deler av fiskerinæringen. Selskapet skal drive produktutvikling av nye fiskevarer for ulike markeder, basert på opplysninger fra en aktiv markedsføring og fra produksjonen som i det vesentlige bør skje ved leieforedling. Selskapet må bli det sentrale organ for å sikre og utvikle nye markeder for norske fiskevarer og øke videreforedlingsgraden.
- Utlånsreglene for Statens Fiskarbank må endres slik at det kan gis 2. prioritetslån uten begrensning av fartøyets størrelse, til lånesøkere, som har fiske som ene- eller hovedyrke. Stønadsordningen endres for å gjøre den mer egnet som nærings- og distriktspolitisk virkemiddel.
- Helårsfiskere og arbeidere i fiskeindustrien må gjennom garantert minstelønn eller andre ordninger sikres en jevnere inntekt.
- De som står om bord må sikres en sosial- og arbeidervernlovgivning som ikke står tilbake for den lov som gjelder for andre arbeidstakere.
- Utbygging av den offentlige fiskeridministrasjon på det lokale plan. Rettleiingstjenesten må være integrert med de øvrige plan- og tiltaksorganer, og ta sikte på generelt å bedre næringsgrunnlaget i lokalsamfunnet.
- I de distriktshøgskoler som ligger i fiskeridistriktene, må det være undervisningstilbud både for dem som skal drive med rettleiingstjeneste i fiskerinæringen og for andre innen næringen som ønsker videreutdanning.

Bedre kår for sjøfolkene.

Arbeiderpartiet går inn for at myndighetene i samarbeid med representanter for sjømannsorganisasjonene og rederne må bidra til å ivareta næringens interesser i den internasjonale konkurransen og til å bedre kårerne for dem som arbeider i skipsfarten. Samtidig bør en hjelpe til med å bygge opp utviklingslandenes skipsfart og havner.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Myndighetene må arbeide for en stadig mer effektiv og konkurransedyktig handelsflåte. Økt vekt på forskning både for å utvikle bedre skip og skipsutstyr, øke sikkerheten til sjøs og bedre arbeidsvilkårene for sjøfolkene.
- Myndighetene må arbeide for mest mulig like konkurransevilkår i den internasjonale skipsfart, med rimelig hensyn til utviklingslandenes interesser. Norsk skipsfart må bevares som en norsk næring, og kontrollen med rederinæringens engasjement utenfor landets grenser må opprettholdes. Slikt engasjement må tillates bare i den utstrekning det er en naturlig forlengelse av rederienes virksomhet i Norge. Utenlandske arbeidstakere om bord i norske skip må normalt gis samme vilkår som

norske mannskaper.

- Rett til fri hjemreise med avspasering av ferie og fridager minst to ganger årlig. Arbeidstidsloven må endres snarest og uavhengig av revisjon av arbeidstidsbestemmelser i land.
- Ny sjømannslov, der en mest mulig fjerner særbestemmelsene for arbeid til sjøs og sikrer demokratiske samlivsformer om bord.
- Intensivering av sikkerhets- og vernearbeidet om bord. Effektivt arbeidstilsyn som kan overvåke forholdene i flåten. Økt innsats for å styrke sikkerheten til sjøs.
- Et utdanningsmønster for sjøfolk som også gir mulighet for likeverdig arbeid i land. Breder plass for opplæring av mannskap i skipsmiljøet og klarlegging av arbeidsgiverens ansvar i denne sammenheng.
- Tilpassing av aldersgrensen i Pensjonstrygden for sjømenn til den foretatte senkning av den normale aldersgrense. Løsning av finansieringsspørsmålet, eventuelt med et nytt beregningsgrunnlag.
- Velferdstjenesten må tilpasse seg endringene skipsfarten, med stadig bedring av ytelsene. Sikring av en stabil finansiering av Statens velferdstjeneste for handelsflåten.
- Kortbølgesendingene til nordmenn i utlandet sikres effektiv spredning, i første rekke ved leie av sendetid ved stasjoner som er plassert gunstig i forhold til skipsfarten, med god fly- eller telekommunikasjon med Norge. Bruk av satellitter bør undersøkes.
- Reise krav på internasjonalt plan om å få innført lavere takster for postforsendelser og telegrammer til sjømenn i utenriksfart.

Bygg og anlegg.

En effektiv bygge- og anleggsvirksomhet er en forutsetning for rimelige byggekostnader, en høy boligproduksjon og løsningen av andre viktige samfunnsoppgaver. I dag er næringen preget av mange mindre bedrifter og mindre tilfredsstillende arbeidsforhold som vanskeliggjør rekrutteringen. Planlegging og industrialisering vanskeliggjøres av ustabile forhold. Ved fastlegging av byggekvoter og andre kortsiktige tiltak, må myndighetene så langt råd er unngå å virke forstyrrende inn på planleggingen i næringen.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Arbeidsmiljøet i bygg og anlegg må bedres. Vernetiltakene må styrkes. Støyen må bekjempes med innføring av faste grenseverdier som ikke må overskrides og ved utvikling av mindre bråkende maskiner.

- Forholdene bedres for de mange pendlerne i bygg og anlegg. Gode gjennomgangsboliger og fritidsrom sikres på rimelige vilkår.
- Bygge- og anleggsvirksomheten må gjennom den økonomiske politikk sikres stabile produksjonsforhold, for å utvikle langsiktig planlegging og bedrifter med stabil arbeidsstokk og ledelse. Bransjeorganene styrkes og sikres et utvidet samarbeid med myndighetene.
- Yrkesutdanningen for bygg og anlegg bygges ut med sikte på bedre opplæring for bruk av anleggsmaskiner og større felles grunnlag i håndverksfagene.
- En større del av virksomheten i bygg og anlegg bør utføres innendørs i form av industrialisering og prefabrikasjon. Ferdighussektoren bør samordnes for å sikre mer stabile produksjonsforhold.
- Bruken av målstandarder i prosjektering og byggevirksomhet utvides, ved at de blir lagt til grunn for Husbanklån, for offentlige bygg og på annen måte.
- Byggforskning og veiledningstjenesten styrkes, spesielt når det gjelder økonomi, planlegging og ledelse.

Handelen.

Handelen er vår nest største næring og yter en viktig og nødvendig service både i byer og utkantstrøk. Handelen er midt oppe i en omstillingsperiode. De nye metodene krever mer utdanning og veiledning, og omleggingen stiller nye krav på kapital. Vi må legge stor vekt på forbrukerinteressene, publikums krav på service og utkantenenes behov for butikker. De ansatte må få et bedre arbeidsmiljø og større innflytelse på sin arbeidssituasjon.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Utbygging av forskning og utredning både ved utvikling av Fondet for markeds- og distribusjonsforskning, og ved forskning igangsatt av departement og organisasjoner. Forskningen bør ved siden av teknikk og økonomi legge vekt på handelen som servicefaktor for forbrukerne og som middel i distriktspolitikken.
- Mer effektiv veiledning innenfor handelen, særlig for butikker i utkantstrøk. Modernisering av handelens utdanningssystem, med større offentlig innsats og større vekt på voksenopplæring.
- Gjennom Kontaktutvalget for varehandelen og andre samarbeidsformer bør representanter for næringen og de ansatte drøfte tiltak med myndighetene for utvikling av næringen.
- Påvirke stedsvalget for engrosforretninger, særlig med sikte på å motvirke den sterke konsentrasjonen i Oslo-området. Bruk av etableringskontroll med dette formål for

øye.

- Utrede og ta i bruk virkemidler for å tilføre landhandelen og små samvirkelag i utkantstrøk andre serviceoppgaver, for å gjøre det mulig for marginalbutikker å overleve og samtidig øke den service som ytes i grisgrendte strøk.
- Det bør stimuleres til et rimelig antall nærbutikker i boligstrøk.
- Samarbeid med kooperasjonen for å styrke forbrukernes stilling.

Politikk for bedre service.

Over en fjerdedel av alle lønnstakere og selvstendige arbeider nå i servicevirksomhet utenom handel og samferdsel. Det er viktig at denne store del av våre menneskelige ressurser blir brukt på en måte som både er rasjonell og som gir trivelige arbeidsplasser. Det dreier seg om slike virksomheter som bank, forsikring, offentlig administrasjon, forsvar, undervisning, helsestell, organisasjoner, hotell og restaurant, juridisk rådgivning og annen konsulentvirksomhet, underholdning og personlig tjenesteyting av forskjellig slag.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Det må i vesentlig større omfang enn hittil igangsettes offentlige utredninger og forskning omkring servicevirksomheten.
- Det må satses aktivt på å oppnå en bedre spredning av servicevirksomhet til sentrer i distriktene.
- Arbeidet med å skaffe service til boligområdene fortsetter med sikte på å utforme normer og organisasjonsmodeller for at behovet skal kunne dekkes på en rasjonell måte.
- De ansatte må få økt innflytelse og medbestemmelsesrett også innenfor servicevirksomhet. Det må settes i gang forsøk i bred skala for å gi enkeltpersoner og grupper større muligheter til å bestemme over sin egen arbeidssituasjon. Gjennom forsøk og utredninger må en finne fram til mer menneskelige måter å rasjonalisere kontorarbeidet på enn de nåværende. Det legges stor vekt på informasjon og innflytelse for de ansatte ved utvikling og valg av ny kontorteknikk.

Økonomi og skatt

Både sysselsettingen og produksjonsveksten kan påvirkes av offentlige tiltak. Hittil har utviklingen av sysselsettingen og av produksjonens sammensetning og lokalisering i for sterk grad vært dominert av det private næringsliv.

Kravet om arbeid for alle gir sysselsettingspolitikken nye og større oppgaver. Sammensetningen av produksjonsveksten må være i samsvar med målene for vår politikk, ikke minst hensynet til et godt miljø. Produksjonsøkningen må i større grad enn hittil finne sted i distrikter med et ensidig næringsgrunnlag.

Økonomisk utjamning.

Arbeiderpartiet ser utjamning av økonomiske ulikheter som en hovedoppgave. De økonomiske ulikhetene står i veien for likestilling på andre områder. Høye inntekter er gjerne bundet sammen med spesielle fordeler og privilegier på en lang rekke felter, mens fattigdom fører med seg mangel på muligheter av mange andre slag. Kampen for økonomisk utjamning og jevnere levekår må derfor foregå på mange ulike felter. Ikke minst ved å reise nye arbeidsplasser. Større økonomisk likhet er også en forutsetning for at den enkelte vil foreta mer rasjonelle valg mellom materielle goder og andre livsverdier.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Lavinntekts- og levekårsutredningen må følges opp av en samlet vurdering av totalvirkningen av alle offentlige tiltak for fordelingen av samfunnsgodene. Samordning og forenkling av systemet. Sikrere grunnlag for å vurdere de ulike gruppers faktiske levestandard.
- De spesielle stønadsordninger overfor svake grupper, særlig trygdeordningene, bør samordnes bedre med de øvrige deler av de offentlige virkemidler, spesielt arbeidsmarkedspolitikken. Det bør legges større vekt på tiltak som kommer dem til gode som trenger dem mest, og mindre vekt på generelle økninger av satsene.
- Støtte til ulike former for solidarisk lønnspolitikk. Tiltak for at lavtlønte kan få bedre lønnet arbeid.

Rettferdig skattlegging.

Skattepolitikken skal bidra til å skape større likhet og en bedre bruk av arbeidskraft, produksjonsutstyr og naturressurser. Samtidig skal den bidra til at offentlig forbruk og overføringer ikke skaper for sterkt press i samfunnsøkonomien.

Arbeiderpartiet mener at det fortsatt vil være nødvendig med vekst i kommunenes og statens virksomhet for å kunne dekke menneskenes behov og sikre trivselen i vårt moderne samfunn. Det er imidlertid nå behov for en kritisk prøving av offentlige overføringer og oppgaver med sikte på å redusere utgiftsstigningen. Arbeiderpartiet tar sikte på en mer moderat vekst i skatter og avgifter enn i de senere år og demping av progresjonen i den direkte skattlegging av vanlige lønnsinntekter.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Demping av progresjonen i den direkte skattlegging av vanlige lønnsinntekter, bl. a. ved at statsskatten på første trinn reduseres fra 10 til 5 prosent.

- Det gjennomføres en ordning med lønnskatt slik at det store flertall lønnstakere slipper selvangivelse. Det gis spesielt lønnstakerfradrag for å skape større reell likhet med næringsinntekt.
- Det gjennomføres et skille mellom personinntekt og bedriftsinntekt for selvstendige næringsdrivende, bl. a. for å unngå at personer med betydelige ressurser opptrer som nullskattytere eller med urimelig lav inntekt ved beskatning. Som foreløpig tiltak gjennomføres skjerpede regler for skjønnsmessig likning av næringsdrivende. Bedriftsbeskatningen utformes slik at det fører til en rasjonell bruk av arbeidskraft, kapital og andre ressurser.
- Skatte- og avgiftskontrollen bygges ut. Ny regnskapslov. For å lette kontrollen gjennomføres standardiserte regnskapsforskrifter for næringsdrivende.
- Mer rettferdig beskatning ved større vekt på skattlegging av gevinster, verdistigning, store formuer og større eiendommer.
- Arvebeskatningen tas opp til revisjon.
- Det bør bli større likhet i beskatningen av borettsleiligheter og eneboliger.
- Det innføres en ny, mer rettferdig spareordning som ikke gir særfordeler til de høyeste inntekter slik som den nåværende skattefrie banksparing.
- Der det er hensiktsmessig, tas det i bruk avgifter som ledd i miljøvernpolitikken.
- Den særlige utviklingskatt bygges inn i det vanlige skattesystemet.
- Omvurdering av ektefellesbeskatningen med sikte på å gjøre det lettere for begge foreldrene i familier med barn å ta arbeid på hel- eller deltid. Større fradrag for utgifter til pass av barn. Systemet med to skatteklasser gjennomgås bl. a. med sikte på å komme fram til en mer rimelig beskatning av deltidsarbeid.
- Alle direkte skatter til stat og kommuner bør overveies erstattet med en felles samfunnsskatt som fordeles mellom staten, fylkene og kommunene.
- Merverdiavgiften reduseres på visse varer der dette har stor sosial betydning og ikke medfører kontrollproblemer.

Omforming av bankene og kredittvesenet.

Arbeiderpartiet tar i fireårsperioden sikte på viktige skritt for å gjøre bankene til samfunnsinstitusjoner. Samtidig bør en forbedre det kredittpolitiske system for øvrig. Vi må etter hvert få et system som effektivt ivaretar samfunnsmessige interesser, både når det gjelder å sikre en stabil økonomisk utvikling, en riktigere fordeling av investeringer

på formål og distrikter og en effektiv service overfor publikum når det gjelder andre lån- og betalingsformidlinger. Bankvesenet må derfor i sin struktur og sin politikk utvikles slik at disse krav kan oppfylles. Bank- og kredittvesenet må drives mest mulig effektivt, uten sløsing av ressurser.

Arbeiderpartiet går inn for:

- De sentrale statlige organer for kredittpolitikken styrkes, med økt vekt på å få større innsikt i hvordan kredittsystemet faktisk fungerer. Virkemidlene i kredittpolitikken forbedres med sikte på en mer presis innflytelse på bank- og kredittinstitusjonenes handlinger. Kredittavtalens bestemmelser om plasseringsplikt utvides til å gjelde skadeforsikringsselskaper, og plasseringsprosenten oppjusteres for forsikringsselskaper. Prismyndighetenes organisasjon omformes.
- Det opprettes en statlig forretningsbank.
- Forvaltningen av folketrygdfondet tas opp til revisjon.
- Aktiv statlig støtte til opprettelse av større sparebankenheter. Som et første skritt gis kommunestyret rett til å oppnevne halvparten av forstanderskapet. Det etableres filialstyrer i de enkelte kommuner og flertallet oppnevnes av kommunestyret.
- De private forretningsbanker gjøres til samfunnsinstitusjoner i form av stiftelser. Stortinget bør utpeke et flertall av representantskapet, gi veiledende regler for representantskapets valg av styret og fastlegge generelle retningslinjer for styrets virksomhet. Stortinget bør fatte prinsippbeslutning om dette. På dette grunnlag gjennomføres en omfattende utredning, for å klarlegge den beste måten å gjennomføre endringene på. Det tas sikte på å ta de første praktiske skritt i fireårsperioden for å sette reformen ut i livet.
- Private finansieringsselskaper må i første omgang underlegges effektiv samfunnskontroll og deretter i det vesentlige avskaffes. Økt samfunnskontroll med private investeringsselskaper.
- Forsikringsselskapene demokratiseres ved at Stortinget gis rett til å oppnevne halvparten av medlemmene i forsikringsselskapenes representantskap. Samfunnets forsikringsinteresser søkes bedre ivaretatt gjennom et utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse, som bygger på representasjon fra fylkestingene og de store folkeorganisasjoner som også driver forsikringsvirksomhet.

Balansert økonomisk utvikling.

En sentral oppgave for den økonomiske politikken er å sikre at den økonomiske utviklingen blir balansert. Dette gjelder både produksjonsveksten og prisutviklingen, samtidig som det gjelder å sikre en full sysselsetting og en rimelig balanse i betalingene overfor utlandet. Om en ikke oppnår det, kan de økonomiske problemene bli så store at en må konsentrere ressursene om å løse dem i stedet for å virkeliggjøre de sentrale

politiske mål for samfunnsutviklingen. Årsakene til prisstigningen må avdekkes og angripes i tide.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Basert på en grundig analyse av de faktorer som påvirker prisutviklingen, må det utformes virkemidler som til sammen kan dempe takten i pris- og kostnadsøkningen. Særlig innsats for å kontrollere pris- og avanseforholdene i de skjærmede næringer. Organisasjonene bør i sterkere grad trekkes inn og pålegges ansvar i forbindelse med den samlede politikk for å bringe prisutviklingen under en sterkere styring.
- Utbygging av konjunkturovervåkingen, også gjennom nordisk og internasjonalt samarbeid. I tillegg til de nåværende virkemidler i konjunkturpolitikken, bør en utforme nye, direkte innsiktede midler særlig for å kunne ta større hensyn til de geografiske ulikheter.

Effektive redskaper

Gode målsettinger er ikke nok, man må også ha midler til å virkeliggjøre målene. Et parti som vil endre samfunnsstrukturen, er mer avhengig av effektive redskaper enn de som i det vesentlige nøyer seg med å bøte på de verste misforhold i samfunnsutviklingen. Arbeiderpartiet ser det derfor som en sentral politisk oppgave å utvikle effektive virkemidler. Et langt sterkere folkevalgt element må også bringes inn i den offentlige beslutningsprosessen. Styrking av redskapene og demokratisering må gå hånd i hånd.

Omlegging av administrasjonen.

En effektiv administrasjon er en forutsetning for å forberede og gjennomføre sakene i samsvar med den politiske målsettingen.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Statsadministrasjonen omdannes gradvis med sikte på at departementene i større grad skal konsentrere seg om politiske oppgaver. Den politiske ledelse i departementene styrkes. Den faste oppbyggingen av departementene avløses av et mer fleksibelt system, bl. a. ved bruk av arbeidsgrupper, tidsavgrenset for bestemte oppgaver. Utbygging av samarbeidsorganer departementene imellom og mellom departementene og de øvrige statsinstitusjoner.
- Ansettelse skal gjelde hele sentraladministrasjonen og ikke bare de enkelte departementer. Dette må også omfatte utenriktjenesten som må integreres bedre i den samlede sentraladministrasjon.
- Omfattende desentralisering av offentlige oppgaver og avgjørelser. Oppgaver som naturlig hører inn under fylket, overføres i den utstrekning det er mulig til

fylkeskommunene under ledelse av fylkestingene. Den gjenværende statsforvaltning i fylkene samordnes så langt det er hensiktsmessig, med sikte på nær kontakt både med sentraladministrasjonen og fylkeskommunene.

- Det legges stor vekt på effektivisering av administrasjonen, ved bruk av moderne tekniske hjelpemidler og ved å kutte ut arbeidsoppgaver som ikke lenger er naturlige oppgaver for det offentlige. Raskere saksbehandling.

Samordnet planlegging.

Med de store oppgavene som etter hvert legges under samfunnsorganer på det sentrale og det lokale plan, blir det et sterkt økende behov både for å vurdere de langsiktige virkningene av politikken og for å samordne tiltakene både på det enkelte plan og mellom det sentrale og det lokale plan. Sektorplanlegging må effektivt innordnes i og underordnes totalplanleggingen. Talsmenn for sektorinteresser må ikke få godtatt planer og standardkrav som skaper skjevhet i ressursbruken.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Planleggingslov som fastlegger oppgavene for og arbeidsdelingen mellom de ulike deler av planleggingsapparatet.
- Samordning av statens planlegging på det sentrale plan med planleggingsenheter på det lokale plan. Hver fylkeskommune må få en planleggings- og utbyggingsavdeling, som også bør ha kapasitet til å yte assistanse til kommunene.
- Forbedring av metodene og hjelpemidlene i planleggingen.
- Folkevalgt styring på alle trinn i planleggingen. Endring av planleggingsprosessen med dette for øye.

Mer forsøksvirksomhet.

Vi vet ennå altfor lite om hvordan samfunnsforholdene faktisk er og hvordan ulike tiltak virker. Det er en viktig politisk oppgave å få bedre data, spre informasjon og øke muligheten til å forsøke seg fram med nye metoder.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Den offentlige statistikk må bygges ut i raskt tempo.
- En må utvikle metoder for systematisk å få fram eksisterende kunnskap på alle områder. Informasjon må spres i effektive informasjonskanaler til alle grupper som har behov for dem.
- Utbygging av offentlig veiledningstjeneste.
- Det må på alle viktige samfunnsområder gjøres bruk av forsøk for å komme fram til

de best mulige løsninger, uten unødvendig tap av tid. Forsøk må også iverksettes lokalt, men sentral samordning. Gjennom forsøksvirksomhet bør en få med så mange som mulig av dem som arbeider på vedkommende område for at flest mulig skal bli engasjert i samfunnsomformingen.

Forskningspolitikk.

Forskning er en systematisk måte å skaffe seg ny innsikt på. Ved at man har begrensede ressurser til rådighet, vil anvendelsen av forskningsressursene og den retning forskningen gis, innebære et viktig politisk valg. Samtidig må de som arbeider i forskningen få nødvendig frihet for å kunne utøve sin kritiske funksjon.

Arbeiderbevegelsen er interessert i et samarbeid med forskningsmiljøene, slik at en kan få satt vesentlig mer av forskningen inn på oppgaver av stor samfunnsmessig betydning.

Arbeiderpartiet går inn for:

- Det gjennomføres en samlet vurdering av forskningspolitikken og forskningens organisasjon. Forskningspolitikken bør koordineres på regjeringsplanet, med sikte på en effektiv bruk og utbygging av forskningsressursene og samordning av forskning og planlegging.
- En vesentlig større andel av forskningsinnsatsen bør skje på områder av stor samfunnsmessig betydning og særlig på felter som er viktige for omformingen av samfunnet. Dette gjelder eksempelvis forskning av sosiale spørsmål, utdanning, miljøproblemer, det økonomiske system, bolig- og byggevirksomhet, arbeidsmiljøet, kommunikasjoner og trafikkspørsmål. Som et ledd i arbeidet for å oppnå dette, opprettes det et nytt råd for anvendt forskning, Forskningsrådet for samfunnsplanlegging. Rådet bør arbeide i nær kontakt med de nåværende forskningsråd og bl. a. legge vekt på å engasjere forskere fra universitets- og høgskolemiljøene.
- Departementene og de store offentlige etatene bør i større utstrekning ta forskning i bruk for å løse sine oppgaver. Departementene bør ha planleggings- og utredningsavdelinger med personer med evne til å stille forskningsoppgaver og bruke forskningsresultater.
- Fagbevegelsen og andre organisasjoner bør settes i stand til i vesentlig høyere grad enn hittil å bruke forskning som ledd i sin virksomhet og disponere over en betydelig del av forskningsressursene.
- Forskningsmiljøene bør trekkes inn i formidlingen av allerede eksisterende kunnskap og i vurderingen av erfaringer fra forsøk og tiltak i den offentlige sektor.